

פרק ט'

פעולות בנק ישראל

1. דברי הסבר למאזן לסוף שנת 1984¹

א. קווי ההתפתחות העיקריים

מאזן בנק ישראל הסתכם בסוף 1984 בכ-5,449 מיליארד שקלים, לעומת כ-1,002 מיליארדים בסוף 1983 — גידול של כ-444 אחוזים, בדומה לשיעור עליית המחירים השנה (445 אחוזים). הגידול משקף את משקלם המכריע של הנכסים וההתחייבויות הנקובים במטבע חוץ, או הצמודים לו, במאזן הבנק, ואת שיעור פחות השקל לעומת מטבעות החוץ — 436 אחוזים לעומת סל המטבעות² ו-493 אחוזים לעומת הדולר של ארה"ב.

בצד הנכסים בולט המשך הגידול הריאלי באשראי לממשלה. לעומת זאת ירדו (במונחי דולרים) יתרות מטבע החוץ המוחזקות בבנק ישראל³ בכ-9 אחוזים. עליית ההלוואות במטבע מקומי היתה נמוכה משיעור עליית המדד, הן באשראי ליצוא במטבע מקומי והן בהלוואות המוניטריות.

בצד ההתחייבויות ניכרת היציבות (במונחי דולרים) בפיקדונות הבנקים במטבע חוץ כנגד פת"ם, לאחר עלייה גדולה בפיקדונות אלו אשתקד.

ב. חשבונות מטבע חוץ עם חוץ לארץ

יתרות מטבע החוץ המוחזקות בבנק ישראל ירדו ב-1984 כ-272 מיליוני דולרים (שהם כ-9 אחוזים), והסתכמו בסוף השנה בכ-2,601 מיליוני דולרים. הירידה העיקרית ביתרות היתה ברביע השלישי, ולקראת סוף השנה חזרו היתרות ועלו — הודות לסיוע שנתקבל מארצות הברית בתחילת נובמבר.

גם השנה, ככשנים עברו, תרם הסקטור הציבורי לעלייה ברמת היתרות, לעומת משיכה של הסקטור הפרטי. בשנת 1984 תרם הסקטור הציבורי לגידול היתרות כ-1.8 מיליארדי דולרים, לעומת 1.5 מיליארד בשנה הקודמת, ואילו הסקטור הפרטי משך ב-1984 כ-2.1 מיליארדי דולרים, לעומת כ-1.6 מיליארד אשתקד.

¹ סעיף זה פורסם בעיקרו בחוברת: בנק ישראל, דינים וחשבונות כספיים לשנת 1984, פברואר 1985.

² סל המטבעות מורכב מ-0.35 דולר ארה"ב, 0.1295 לירה שטרלינג, 0.5150 מרק גרמני, 0.6832 פרנק צרפתי ו-0.2187 גילדן הולנדי.

³ יתרות מטבע החוץ המוחזקות בבנק ישראל מוגדרות כזהב, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ. בניכוי פיקדונות של בנקים מחוץ לארץ ופיקדונות מטבע חוץ של המוסדות הבנקאיים בישראל כנגד פיקדונות לא-חושב.

תרומת הסקטור הציבורי ליתרות מתחלקת כדלקמן: הממשלה והסוכנות היהודית תרמו לגידולן כ-1.6 מיליארד דולרים, לעומת כ-1.3 מיליארד אשתקד, ותרומת בנק ישראל, הכוללת את התקבולים מהשקעות הנכסים במטבע חוץ, הסתכמה בכ-198 מיליוני דולרים, לעומת 196 מיליונים אשתקד. סכום זה כולל את תקבולי בנק ישראל מהשקעות הנכסים במטבע חוץ, בסך כ-286 מיליוני דולרים, וכן תשלומים לקרן המטבע הבינלאומית והוצאות אחרות בסך כ-88 מיליוני דולרים. (אשתקד — כ-331 וכ-135 מיליוני דולרים בהתאמה.) עיקר תרומתו של הסקטור הציבורי ליתרות היתה במחצית הראשונה של השנה, וכן בחודש נובמבר, כאמור. גם משיכות הסקטור הפרטי מהיתרות לא היו אחידות במשך השנה: הן הגיעו לשיא בחודשים יוני ויולי (כ-920 מיליוני דולרים); לקראת סוף השנה מותנו המשיכות, וברביע האחרון שלה משך הסקטור הפרטי כ-215 מיליוני דולרים.

לוח ט'1

תביעות בנק ישראל והתחייבויותיו כלפי חוץ לארץ במטבע חוץ ובזהב, 1983 ו-1984
(מיליוני דולרים)

העלייה או הירידה (—)	1983	1984	
נכסים			
— 596	3,694	3,098	זהב, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ
— 68	70	2	נכסים אחרים במטבע חוץ
— 664	3,764	3,100	סך כל התביעות כלפי חוץ לארץ
התחייבויות			
— 7	111	104	זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו
4	13	17	נכסים נזילים כנגד התחייבויות אחרות
— 323	821	498	פיקדונות לא-תושב
— 326	945	619	סך כל ההתחייבויות כלפי חוץ לארץ
— 338	2,819	2,481	התביעות נטו מחוץ לארץ (נכסים במטבע חוץ — נטו)
— 272	2,873	2,601	יתרות מטבע החוץ של המשק המוחזקות בבנק ישראל ¹

(1) ראה הגדרה בהערה 3 לעיל.

ג. חשבונות הממשלה

האשראי לממשלה מבנק ישראל גדל במשך השנה ב-2,247 מיליארדי שקלים, והסתכם בסופה ב-2,670 מיליארדי שקלים, שהם כמחצית מסך כל הנכסים. האשראי לממשלה מורכב מחוב ארוך מועד, הצמוד למטבע חוץ, בסך 2,001 מיליארדי שקלים, וכן ממקדמה ארעית של 669 מיליארדי שקלים. הממשלה לקחה מבנק ישראל במרוצת שנת 1984 שתי מקדמות ארוכות מועד — 360 מיליארדי שקלים ב-31 במאוס, לשם פירעון המקדמה הארעית לתאריך זה, ו-1,400 מיליארדים ב-31 בדצמבר.

324 בנק ישראל, דין וחשבון 1984

הגידול הנומינלי בחוב הממשלה לבנק ישראל נבע מהזרמת הממשלה⁴ — שהיוותה כרבע מן הגידול כחוב — ומחויבי ריבית והצמדה, שקוּזְזו בחלקם בהמרות מטבע חוץ על ידה. נדגיש, כי השנה נשאו הן המקדמה הארעית והן המקדמות ארוכות המועד, שלקחה הממשלה מבנק ישראל, תשואות ריאליות שליליות, ששחקו במידה ניכרת את הערך הריאלי של חוב הממשלה לבנק ישראל. התשואה השלילית נובעת ממקדמה ארוכת מועד, לא צמודה, שנלקחה בסוף 1983 (והוצמדה לסל המטבעות רק החל מ-31.3.84), אשר החליפה ברובה המכריע חוב צמוד ונשאה ריבית ריאלית שלילית; מריבית ריאלית שלילית על המקדמה הארעית; ומירידת ערך סל המטבעות — שאליו הוצמדו רובן של המקדמות ארוכות המועד — הן לעומת הדולר של ארה"ב והן לעומת מדד המחירים לצרכן.

הזרמת הממשלה למשק הסתכמה השנה בכ-637 מיליארדי שקלים — עלייה ריאלית של כ-15 אחוזים לעומת אשתקד. הזרמת הממשלה והסוכנות היהודית, הכוללת את פעולות הסוכנות באמצעות מערכת הבנקאות, הסתכמה השנה בכ-711 מיליארדי שקלים. הזרמת הממשלה היתה גבוהה במיוחד בחודשים יולי ואוגוסט והסתכמה בכ-230 מיליארדי שקלים. בספטמבר תרם גיוס ההון במסגרת תכניות החיסכון הדולריות לספיגת כספים מהציבור, ואילו בחודשים נובמבר ודצמבר, שבהם הוגדלו התמיכות לייצוב מחיריהם של המוצרים המבוקרים, שבה ההזרמה והתרחבה.

פיקדונות מטבע חוץ של הממשלה והמוסדות הלאומיים הסתכמו בסוף 1984 בכ-473 מיליארדי שקלים (741 מיליוני דולרים), לעומת 87 מיליארדים (803 מיליוני דולרים) בסוף 1983 — ירידה של כ-8 אחוזים במונחי דולרים.

ד. הלוואות

האשראי שנתן בנק ישראל בשקלים ובמטבע חוץ הסתכם בסוף 1984 בכ-294 מיליארדי שקלים, לעומת 83 מיליארדים בסוף 1983. האשראי בשקלים הסתכם בסוף 1984 בכ-188 מיליארדי שקלים, לעומת 65 מיליארדים בסוף 1983, והאשראי במטבע חוץ — בכ-107 מיליארדי שקלים (167 מיליוני דולרים), לעומת 17 מיליארדים (160 מיליוני דולרים) אשתקד.

האשראי מבנק ישראל בשקלים מורכב מאשראי שניתן במסגרת קרנות היצוא, ומההלוואות המוניטריות. האשראי שניתן במסגרת קרנות היצוא הסתכם בסוף 1984 בכ-94 מיליארדי שקלים, לעומת 33 מיליארדים בסוף 1983 — ירידה ריאלית המשקפת הקטנה במימון היצוא בשקלים.

⁴ הזרמת הממשלה היא עודף הוצאותיה המקומיות (שכר, קניות, תשלומי העברה, מתן אשראי ופדיון איגרות חוב או הפקדות אצל החשב, הכוללות ריבית והצמדה) על תקבוליה המקומיים (מסים, החזר אשראי, הכולל ריבית והצמדה, וגיוס הון). הזרמת הממשלה ממומנת באשראי מבנק ישראל ובהמרת מטבע חוץ על ידי הממשלה. נתוני הפעילות הממשלתית המובאים כאן הם על בסיס מזומנים.

בחודשים אפריל עד יולי 1984 הפקידו הבנקים בידי הממשלה 57 מיליארדי שקלים, שהם חלק מחובת הנוטיות של הבנקים כנגד פת"ם של הציבור. בניכוי פיקדונות אלו הסתכמה הזרמת הממשלה בשנת 1984 בכ-580 מיליארדי שקלים, וללא ניכוי הפיקדונות — בכ-637 מיליארדי שקלים. בהמשך הדברים מוגדרת ההזרמה ללא ניכוי פיקדונות אלה.

השנה פעל בנק ישראל להגדלת חלק האשראי הניתן במטבע חוץ. במימון עצמי של הבנקים, על חשבון האשראי השקלי מבנק ישראל; לפיכך היה שיעור הגידול של האשראי השקלי ליצוא השנה נמוך משיעור עליית המחירים.

ההלוואות המוניטריות לבנקים הסתכמו בסוף 1984 בכ-95 מיליארדי שקלים (32 מיליארדים אשתקד). הלוואות אלו שימשו אחד הכלים העיקריים לוויסות התנועות בורמי הכספים במשק. כמפורט בסעיף 3 להלן. ההלוואות המוניטריות סייעו בהשגת היעדים המוניטריים – בעיקר בהשפעה על הריבית הבנקאית ועל אשראי ופיקדונות ובוויסות נפחו של האשראי הבנקאי.

האשראי במטבע חוץ ניתן ברובו במסגרת הקרן למימון היצוא לזמן בינוני וארוך; קרן זו הסתכמה בסוף 1984 בכ-86 מיליארדי שקלים, שהם 135 מיליוני דולרים. (את שאר קרנות האשראי ליצוא במטבע חוץ מממנת מערכת הבנקאות מאמצעיה העצמיים.) יתרת האשראי מבנק ישראל במטבע חוץ, במונחי דולרים, כמעט לא השתנתה במשך השנה. (ראה להלן, סעיף 6. האשראי בהכוונת בנק ישראל.)

ה. ניירות ערך

תיק ניירות הערך של בנק ישראל כולל איגרות חוב ממשלתיות, צמודות למדד או לדולר, שרכש הבנק במסגרת פעילותו בשוק המשוני (הבורסה) וכסוכן הממשלה, וכן מילואות חובה בלתי סחירים, שנרכשו ממפעלים במסגרת הסדרי הרכישה. כתחליף לאשראי מוכוון. ערכו המשווער של תיק בנק ישראל הסתכם בסוף 1984 בכ-433 מיליארדי שקלים, לעומת 70 מיליארדים בסוף 1983 – גידול ריאלי של כ-5 אחוזים.

תיק ניירות הערך הסחירים גדל מ-46 מיליארדי שקלים בסוף 1983 ל-313 מיליארדים בסוף 1984 – גידול ריאלי של כ-17 אחוזים, המשקף את עליית ערך השוק שלהם (עד לערכם המתואם) לעומת סוף 1983, וכן מעליית ערך הנובעת מרכישת איגרות חוב בתחילת השנה. בערכים שוטפים הסתכמה פעילות בנק ישראל בשנת 1984 בעודף מכירות על קניות של איגרות חוב, בסכום של כ-8 מיליארדי שקלים. בינואר 1984 – כאשר את שוק איגרות החוב פקד משבר, והשערים היו בשפל, רכש בנק ישראל איגרות חוב בסכום של 13 מיליארדי שקלים, רכישה אשר תרמה לעליית ערך התיק כאמור. בשאר חודשי השנה מכר בנק ישראל איגרות חוב נטו, בסכום של כ-21 מיליארדי שקלים.

בנק ישראל היה פעיל גם במסחר במילואה קצר מועד (מק"ם), אולם פעילות זו מתנהלת על חשבון הממשלה, כנגד חשבונה בבנק ישראל, ולא מתיק ניירות הערך של בנק ישראל. תיק ניירות הערך שאינם סחירים גדל מ-25 מיליארדי שקלים בסוף 1983 ל-120 מיליארדים בסוף 1984 – ירידה ריאלית של 17 אחוזים, הנובעת בעיקר מפדיונות, וכן מתיקון שיטת השיערוך של מילואות חובה לפי גילוי דעת מס' 32 של לשכת רואי החשבון בישראל.

ו. שטרי כסף ומעות במחזור

יתרת שטרי הכסף והמעות במחזור הגיעה בסוף 1984 לכ-162 מיליארדי שקלים, לעומת כ-31 מיליארדים בסוף שנת 1983 – ירידה ריאלית של 4 אחוזים. סך אמצעי התשלום ירדו השנה ריאלית בכ-17 אחוזים, ולפיכך נמשכה עליית חלקם של המזומנים בסך אמצעי התשלום, והוא הגיע ל-44 אחוזים (לעומת 39 אחוזים בסוף 1983 ו-32 אחוזים בסוף 1982; ראה להלן, סעיף 9. הנפקת שטרי כסף, מעות ומטבעות).

ז. פיקדונות המוסדות הבנקאיים במטבע חוץ

פיקדונות מטבע חוץ של המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל מוחזקים, רובם ככולם, כנוזלות חובה כנגד שלושה סוגי פיקדונות של הציבור: פיקדונות תושב מקומי (פת"ם), פיקדונות שמקורם בפיצויים מגרמניה (פת"ם-פיצויים) ופיקדונות תושבי חוץ (פת"ח). יתרת פיקדונות מטבע החוץ בבנק ישראל הגיעה בסוף 1984 לכ-4,288 מיליארדי שקלים, שהם כ-79 אחוזים מסך התחייבויות הבנק (כ-77 אחוזים אשתקד). במונחי דולרים ירד ערכם הכולל של הפיקדונות במשך השנה בכ-480 מיליוני דולרים, והגיע בסופה לכ-6.7 מיליארדי דולרים (ירידה של כ-7 אחוזים); הירידה היתה בפת"ם ובפת"ח, ונבעה בעיקר מהעברת חלק מנוזלות החובה כנגד פיקדונות אלו להפקדה באוצר, ומהפרשי שערים (בגלל ירידת ערכם של המטבעות האירופיים לעומת הדולר). בפיקדונות הציבור במטבע חוץ בבנקים לא היה שינוי משמעותי.

התפתחות הפיקדונות השונים היתה כדלקמן:

יתרת הפת"ם בבנק ישראל ירדה השנה בכ-100 מיליוני דולרים, והסתכמה בכ-3.8 מיליארדי דולרים בסוף 1984. כאמור, נבעה ירידה זו בעיקר מהפקדה של חלק מחובת הנוזלות, כ-280 מיליוני דולרים, באוצר. בפת"ם של הציבור היתה השנה יציבות, ובמחצית הראשונה נרשמה אף עלייה קלה — כי בתקופה זו, כמו בשנה הקודמת, שררו בציבור ציפיות לפיחות מואץ. בספטמבר הוצעה לציבור האפשרות להשקיע בתכניות חיסכון דולריות בעלות תשואה מועדפת, וזו היתה סיבה מרכזית לירידת יתרות הפת"ם בכ-240 מיליוני דולרים באותו חודש. היתרה של פת"ם-פיצויים בבנק ישראל הסתכמה בסוף 1984 בכ-2.4 מיליארדי דולרים, כמו אשתקד. תקבולי הפיצויים מגרמניה היו השנה נמוכים מאלו של 1983. כמו כן נמשכה השנה ירידת ערך המרק הגרמני ביחס לדולר. הציבור הוסיף להמיר פיקדונות ממרקים גרמניים לדולרים, וחלקם של המרקים הגרמניים בפת"ם-פיצויים של הבנקים בבנק ישראל — ירד מ-44 אחוזים בסוף 1983 ל-35 אחוזים בסוף 1984. במקביל נמשכה העלייה בחלקם של הדולרים בפיקדונות אלו — מ-53 אחוזים בסוף 1983 ל-62 אחוזים בסוף 1984. הפקדות הבנקים בבנק ישראל כנגד פת"ח הסתכמו בסוף דצמבר 1984 בכ-500 מיליוני דולרים, לעומת כ-820 מיליונים בסוף 1983. ירידה זו מבטאת, כאמור, העברת חלק מחובת הנוזלות של הבנקים, כ-325 מיליוני דולרים, מבנק ישראל לממשלה. כחשבונית הפת"ח בבנקים שררה השנה יציבות.

ח. פיקדונות המוסדות הבנקאיים במטבע ישראלי

הפיקדונות השקליים של המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל הסתכמו בסוף 1984 בכ-120 מיליארדי שקלים, לעומת כ-22 מיליארדים בסוף 1983. בנק ישראל הרחיב השנה את אפשרות הבנקים להשתמש בהלוואות המוניטריות כתחליף לגירעונות הנוזלות. ב-1984 הוגבל עומק גירעונות הנוזלות: החל מפברואר החליפה ההלוואה המונית את גירעונות הנוזלות שעומקם 20 אחוזים ומעלה, והחל מנובמבר — אף את אלה שעומקם 5 אחוזים ומעלה. בעקבות פעולה זו הצטמצמו התנודות בפיקדונות השקליים של המוסדות הבנקאיים: הם גדלו בתחילת השנה, ולאחר כמה חודשים של יציבות נומינלית, הוסיפו לעלות מספטמבר ואילך.

ההלוואות המוניטריות שימשו בשנה זו כגורם מאזן להשפעותיהן של התנודות החריפות – בהזרמת הממשלה מחד גיסא וכרכישות מטבע חוץ מאידך – על הפיקדונות השקליים. הזרמת הממשלה והסוכנות הסתכמה השנה בכ-711 מיליארדי שקלים, וכמחציתה נספגה ברכישת מטבע חוץ בידי הציבור. סכומים אלו הופנו בחלקם למימון עודף היבוא, ובחלקם לנכסים במטבע חוץ. כמו כן איפשרה ההזרמה את הגידול בפיקדונות השקליים של המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל והמוזמנים שבידי הציבור. ההתפתחויות על פני השנה לא היו אחידות. העלייה בפיקדונות המוסדות הבנקאיים בבנק ישראל בחמשת החודשים הראשונים של השנה התאפשרה בגלל הזרמת הממשלה והסוכנות, שהגיעה באותה עת ל-147 מיליארדי שקלים, שכן רק 99 מיליארדי שקלים מתוכה נספגו באמצעות רכישות מטבע חוץ של הציבור. באותה תקופה ספג בנק ישראל את עודפי הכספים גם בדרך של פירעון חלק מההלוואות המוניטריות, ובאמצעות חיוב השתתפות עצמית של הבנקים במימון אשראי ליצוא. לעומת זאת היו בחודשים יוני ויולי רכישות מטבע חוץ כסכום גבוה במיוחד – תמורת כ-236 מיליארדי שקלים – וההזרמה הסתכמה ב-157 מיליארדי שקלים; את רוב ההפרש קיזזה הגדלת ההלוואות המוניטריות באותם חודשים. בחודשים אוגוסט עד דצמבר הסתכמה ההזרמה ב-407 מיליארדי שקלים, לעומת ספיגה קטנה יותר, כ-90 מיליארדי שקלים, ברכישות מטבע חוץ של הציבור, וספיגה של כ-145 מיליארדי שקלים על ידי בנק ישראל; לפיכך התרחב בחודשים אלו כסיס הכסף.

2. דברי הסבר לדוח הכנסות והוצאות לשנת 1984⁵

א. עודף ההכנסות על ההוצאות

עודף ההכנסות על ההוצאות של בנק ישראל לשנת 1984, הסתכם ב-136 מיליארדי שקלים, לעומת 32 מיליארדי שקלים בשנת 1983 – גידול של כ-328 אחוזים. העלייה האטית של עודף ההכנסות על ההוצאות בשנת 1984 נגרמה בעיקרה מהתשואה הריאלית השלילית של המקדמות שמשכה הממשלה מבנק ישראל, כאשר המקורות שגייס בנק ישראל כדי לממן משיכות אלה היו ברובם במטבע חוץ.

ב. הכנסות

(1) הכנסות בנק ישראל לשנת 1984 הסתכמו ב-4,550 מיליארדי שקלים, לעומת 614 מיליארדים ב-1983 – עלייה של כ-641 אחוזים. ההכנסות כוללות גם את ההפרשים הנובעים משינויים בשערי החליפין בין מטבעות חוץ לשקל על נכסים במטבע חוץ או הצמודים לו. ללא הפרשים אלו הסתכמו ההכנסות השנה ב-1,120 מיליארדי שקלים, לעומת 206 מיליארדים ב-1983.

(2) בסעיף זה ננתח את הכנסות בנק ישראל ללא ההפרשים הנ"ל: ההכנסות מהשקעת הנכסים במטבע חוץ בחוץ לארץ הסתכמו ב-133 מיליארדי שקלים (כ-345 מיליוני דולרים), לעומת 31 מיליארדי שקלים (כ-390 מיליוני דולרים) אשתקד. הירידה בהכנסות בדולרים נובעת בעיקרה מירידה של כ-13.5 אחוזים ביתרה הממוצעת, לעומת אשתקד.

⁵ סעיף זה פורסם בעיקרו בחוברת: בנק ישראל, דינים וחשבונות כספיים לשנת 1984, פברואר 1985.

ההכנסות מריבית על האשראי נטו לממשלה הסתכמו השנה ב-395 מיליארדי שקלים, לעומת 105 מיליארדים אשתקד. גידול זה משקף בעיקר את עליית הרמה הממוצעת של האשראי לממשלה השנה לעומת אשתקד ואת שיעור הריבית הגבוה יותר השנה, אולם גם שיעור זה היה עדיין שלילי, במונחים ריאליים.

ההכנסות מריבית על הלוואות הסתכמו ב-139 מיליארדי שקלים, לעומת כ-6 מיליארדים אשתקד, גידול הנובע בעיקרו מהשתתפות האוצר בריבית על אשראי ליצוא.

ההכנסה מריבית על ההלוואות המוניטריות הסתכמה השנה ב-93 מיליארדי שקלים, לעומת 11 מיליארדים אשתקד. עלייה מואצת זו נובעת הן מגידול של ההלוואות המוניטריות, כתוצאה מהחלפת גירעונות נזילות (ראה סעיף ח' בדברי ההסבר למאזן), והן מהעלאת שיעורי הריבית עליהן.

ההכנסות מריבית על חריגה מהוראות בנק ישראל הסתכמו השנה ב-8 מיליארדי שקלים, לעומת 7 מיליארדי שקלים אשתקד. גידול זעיר זה משקף את ההגבלה שהיתה השנה על עומק הגירעון בנכסים הנזילים (ראה סעיף ח' בדברי ההסבר למאזן).

ההכנסות מתיק ניירות הערך של בנק ישראל כוללות בעיקר הפרשי הצמדה למדד המחירים לצרכן או לדולר, וכן ריבית. ההכנסות מהתיק הסתכמו ב-349 מיליארדי שקלים, לעומת 43 מיליארדים ב-1983. העלייה בהכנסות מסעיף זה נובעת מקניות כאשר השוק היה בשפל ומכירות בשוק עולה, ומשיעור עלייתו של המדד השנה לעומת אשתקד.

ג. הוצאות

(1) הוצאות בנק ישראל לשנת 1984 הסתכמו ב-4,414 מיליארדי שקלים, לעומת 582 מיליארדים ב-1983 — גידול של כ-658 אחוזים. ההוצאות כוללות גם את ההפרשים הנובעים משינויים בשערי החליפין בין מטבעות חוץ לשקל — על התחייבויות במטבע חוץ. ללא הפרשים אלו, הסתכמו ההוצאות השנה ב-321 מיליארדי שקלים, לעומת 44 מיליארדים אשתקד. (2) סעיף ההוצאות העיקרי הוא, זה כמה שנים, הריבית על פיקדונות הבנקים במטבע חוץ, המוחזקים בבנק ישראל כנזילות חובה. סעיף זה היווה גם השנה כ-87 אחוזים מכלל ההוצאות, והסתכם ב-3,819 מיליארדי שקלים. בניכוי הפרשי השיעור, הסתכמו ההוצאות בסעיף זה ב-208 מיליארדי שקלים, לעומת 32 מיליארדי שקלים אשתקד. במונחי דולרים גדלו תשלומי הריבית — וזאת בגלל שיעורי הריבית, שהיו גבוהים השנה לעומת אשתקד, וכן עקב עליית הרמה הממוצעת של הפיקדונות.

תשלומי הריבית על פיקדונות נזילות החובה של המוסדות הבנקאיים בשקלים הסתכמו ב-80 מיליארדי שקלים, לעומת 7 מיליארדים אשתקד. בפברואר השנה החל בנק ישראל לזכות את הבנקים בריבית מדי חודש, לעומת זיכוי אחת לרביע בעבר. העלייה המואצת בתשלומי הריבית משקפת הן את העלאת שיעורי הריבית המשולמת לבנקים, והן את עליית רמתם הממוצעת של הפיקדונות השנה לעומת אשתקד.

3. אמצעי המדיניות המוניטרית בשנת 1984

בנק ישראל ניהל בשנת 1984 מדיניות מוניטרית מרסנת, שהתבטאה ברמה גבוהה למדי של הריביות הנומינליות והריאליות, ששררו במהלך השנה בשוקי הכספים. השפעה באמצעות הריבית גורמת, שהריסון לא יפעל על האשראי הבנקאי בלבד, אלא יועבר גם אל השווקים החוץ-בנקאיים.

בנק ישראל הפעיל אפוא את הכלים המוניטריים שלרשותו, כדי לקיים רמה נאותה של ריבית

ריאלית הנגבית על האשראי הבנקאי החופשי כמתחייב מההתפתחויות השוטפות, וכדי שהפער בין ריבית זו לריבית הקרדיטורית שמשלמים הבנקים למפקידים יהיה קטן ככל האפשר. הקטנת פער זה (בעיקר לגבי המפקידים הגדולים) היא אמצעי יעיל לבלימת תהליך ההסטה של התיווך הפיננסי אל מחוץ למערכת הבנקאות. תהליך כזה נוטה להיווצר בכל עת שמוחרפת מדיניות ריסון האשראי הבנקאי. ואכן בשנים עברו נטרלו התפתחויות האשראי ב"שוק האפור" חלק מן ההשפעה המרסנת שהושגה דרך כיוון האשראי הבנקאי.

ההחלטה, שנתקבלה במאוס 1984, לפטור מחובת ניכוי במקור את תשלומי הריבית שמקבלות פירמות על פיקדונותיהן במערכת הבנקאות, הקטינה במדה ניכרת את היתרון היחסי של התיווך החוץ-בנקאי על פני התיווך הבנקאי⁶. ייתכן שחלק מגידול האשראי החופשי, שנרשם ב-1984, מקורו בהסטה חוזרת של עסקות אשראי מן ה"שוק האפור" אל תוך מערכת הבנקאות — תופעה העשויה להסביר את הסתירה-לכאורה, שהתקיימה ב-1984: שיעורי ריבית גבוהים במיוחד על האשראי הבנקאי החופשי (כ-60 אחוזים מעבר לשיעור האינפלציה בפועל כחישוב שנתי), שיעורים המעידים על ריסון מוניטרי חריף, — לעומת גידול מואץ באשראי הבנקאי, המעיד (לכאורה) על תרומה מרחיבה של משתנה האשראי.

מדיניות הריסון החריפה, שהופעלה ב-1984 על האשראי לסקטור הפרטי, לא היה בה כדי לבלום את הגידול הריאלי המהיר בתיק הנכסים הכספיים של הציבור, ובכלל זה בסך הנכסים הכספיים הנזילים.

הריבית הצבורה (ששיעורה הממוצע היה 7-6 אחוזים) על החוב הפנימי של הסקטור הציבורי (המהווה כ-90 אחוזים מסך כל תיק הנכסים הכספיים של הציבור), ועמה ההזרמה הניכרת ביותר (בערך של כ-2 מיליארדי דולרים) למימון הגירעון בתקציב הממשלה, סיכלו כל אפשרות לבלום את הגידול הריאלי המהיר בנכסים הנזילים (ובסך הנכסים הכספיים) בעזרת הכלים המוניטריים שבידי בנק ישראל. הדרך היחידה לחיזוק הקשר, בין משתנה האשראי הבנקאי לציבור ואמצעי המדיניות המוניטרית שנוקט בנק ישראל לבין המיצרפים השונים של אמצעי התשלום וסך הנכסים הכספיים של הציבור, היא הפסקת הדפסת הכסף רבת ההיקף מצד האוצר, וצמצום דרסטי בעודף הביקוש של הסקטור הציבורי. (עודף זה חייב להימדד עם מלוא הריבית הריאלית הצבורה על החוב הפנימי, ולא כפי שהוא נמדד כיום.)

עוצמתה של הזרמת הממשלה ואי הסדירות הניכרת ששררה בה במהלך השנה, יחד עם גלי הציפיות לפיחות, שגאו בתקופות שונות במהלך 1984, חייבו את בנק ישראל לפעול בגמישות רבה — כדי להביא להתאמה מהירה של רמת הריביות הנומינליות, וכדי למתן את הזעזועים החריפים שחלו במהלך השנה בבסיס הכסף, כתוצאה מפעולות הממשלה. לשם כך שוכללו ב-1984 הכלים המוניטריים שפיתח בנק ישראל במהלך השנתיים האחרונות. כמו כן המשיך בנק ישראל בשנת 1984 בעידוד המגזר השקלי הלא-צמוד של שוק הכספים הבנקאי, וזאת במיוחד על רקע ההאצה של קצב עליית המחירים השנה. במסגרת זו ניתנו תמריצים לבנקים המוכנים לשלם ריבית מסוימת על יתרות (לא טכניות) בפיקדונות עו"ש שקליים של הציבור.

אלה השכלולים העיקריים שהוכנסו ב-1984 במערך הכלים המוניטריים של בנק ישראל: (א) שינוי מתכונת ההפעלה של הסדר ההלוואות המוניטריות — שינוי שאיפשר לבנק ישראל להשתחרר מן התלות בשיטת הקנסות על גירעונות הנזילות, כאמצעי מרכזי לבלימת התרחבות האשראי. שיטה זו, ששימשה את בנק ישראל שנים רבות, לא קבעה מחיר שולי ברור להרחבת האשראי (הקנס אינו מוכר כהוצאה לצורכי מס): אלמנט הגילום הוא, בין השאר, פונקציה של

⁶ מאז אפריל 1983 יחידים פטורים, פטור סופי, ממש על הריבית שהם מקבלים על פיקדונותיהם השקליים במערכת הבנקאות.

הפער, שבין מועד היווצרות הגירעון לבין סוף שנת המס ומועד תשלום הקנס, ומכאן שהעלות המגולמת אינה קבועה. זאת ועוד: שינוי טבלת הקנסות מחייב תהליך תחיקתי, שהוא ממושך למדי, ולכן אין שיטת הקנסות מאפשרת להגיב על התרחשויות בשוק הכספים במהירות ובגמישות.

בשנת 1984 נקבע, כי הצטרפותו של מוסד בנקאי להסדר ההלוואות המוניטריות תותנה בהתחייבותו שלא לקיים גירעון העולה על 20 אחוזים מחובת הנזילות. (בנובמבר 1984, עם החלתה של עסקת החבילה הראשונה, הוגבל שיעור זה ל-5 אחוזים בלבד.) גירעון ששיעורו גבוה יותר כוסה באמצעות ניצול של ההלוואה המונית הנושאת את הריבית השולית הגבוהה. כדי לעודד את הבנקים להצטרף להסדר, נקבע על המכסות הראשונות של ההלוואות המוניטריות שיעור ריבית נמוך יחסית.

ההסדר החדש, שאליו הצטרפה כל מערכת הבנקאות, איפשר לבנק ישראל לקבוע מחיר שולי ברור בשוק הכספים הבנקאי, הניתן לשינוי במהירות הדרושה, בהתאם לנסיבות. הסדרי ההלוואות המוניטריות החדשים איפשרו גמישות רבה גם בספיגת עודפי נזילות מהמערכת, והקטינו את הצורך בשינויים תכופים בשיעורי הנזילות למטרה זו. לעומת שישה שינויים במערך שיעורי הנזילות בשנת 1983, שונו שיעורים אלו ב-1984 רק פעם אחת (בחדש דצמבר).

(ב) הפעלה מחדש, לאחר כעשר שנים, של מילווה קצר מועד (מק"ם). בשנה הראשונה להפעלתו המחודשת שימש המק"ם את בנק ישראל כאמצעי יעיל להשפעה על רמת הריבית הקרדיטרית בשוק הכספים, ובעיקר על רמת הריבית בפיקדונות השקליים הקטנים והבינוניים. עם זאת נותרה מצבת המק"ם שבידי הציבור ב-1984 קטנה למדי, ולא איפשרה לנהל באמצעותה פעולות שוטפות בממדים משמעותיים בשוק הפתוח, לשם השפעה על בסיס הכסף. בעתיד, לכשתגדל מצבת המק"ם שבידי הציבור, יוכל בנק ישראל לעשות מילווה אלו כלי מרכזי בניהול פעולות בשוק הפתוח.

שכלול ההלוואות המוניטריות, חידוש המק"ם ומערכת הריביות על חובת הנזילות ועל עודפי הנזילות, איפשרו לבנק ישראל ב-1984 לנהל מדיניות ריביות אקטיבית וגמישה, המשפיעה במהירות ובעוצמה הדרושה על רמת הריביות (הדביטרית והקרדיטרית) במגזר הבנקאי — כדי לרסן את כמותו המבוקשת של האשראי הבנקאי, תוך כדי בלימה (ואף כיווץ) של נפח התיווך הפיננסי החוץ-בנקאי (שוקי האשראי ה"אפורים").

נוסף על השינויים דלעיל בכלי המדיניות המוניטרית, בלטו במשך שנת 1984 כמה מהלכים: (א) כדי לעודד את המשך תהליך הגידול של הפיקדונות השקליים הלא-צמודים, שהחל בסוף 1983 — בלי להביא להתרחבות יתירה של האשראי — איפשר בנק ישראל למערכת הבנקאות למצב כאופן חד-פעמי את חובת הנזילות על פני תקופה של חודשיים וחצי, מתחילת דצמבר עד אמצע פברואר. כך הופנו המקורות השקליים, שנוספו לבנקים כתוצאה מהמשך הגידול של הפיקדונות השקליים, לכיסוי גירעונות הנזילות של דצמבר 1983, תוך כדי הקטנת ניצול ההלוואות המוניטריות.

(ב) הגידול המואץ של הפיקדונות השקליים נמשך על פני הרכיע הראשון כולו, כלומר, מעבר לתקופת המיצוע המוארכת, והדבר יצר במערכת עודפי נזילות, שהיוו פוטנציאל להרחבת האשראי. לפיכך הטיל בנק ישראל על קרנות היצוא חובת נזילות מיוחדת, של 20 אחוזים. השיעור הוקטן בהדרגה באמצע מאי, וביוני בוטלה חובה זו.

(ג) בתחילת יוני יזם בנק ישראל כמה הטבות בחובת הנזילות על פיקדונות עו"ש, לבנקים שהתחייבו לשלם ריבית על פיקדונות עו"ש של הציבור: הקטנה של חובת הנזילות על פיקדונות עו"ש כ-10 אחוזים, באמצעות מתן הלוואה מוניטרית שעלותה זהה לריבית על חובת הנזילות, והעברה של 7 אחוזים מנזילות החובה שאינה נושאת ריבית לזו הנושאת ריבית.

כך עודד בנק ישראל את הבנקים לשלם ריבית מסוימת על יתרות עו"ש של הציבור — דבר שהתבקש מהאצת קצב האינפלציה — במטרה להקטין את התמריץ להסתת תיק הנכסים הנזילים של הציבור מפיקדונות עו"ש שקליים לדרכים אחרות של החזקת הנזילות, ובכלל זה פת"ם.

(ד) בחודשים יוני עד אוגוסט — משהחריפו הציפיות לפיחות, והזרמת הממשלה גברה — נוצר לחץ על מאזן התשלומים, וזאת, בין היתר, בגלל הגידול המהיר של האשראי וכיוון הפיקדונות השקליים של הציבור. כדי לבלום מגמות שליליות אלה נקט בנק ישראל שורה של צעדים, שהביאו להעלאה ניכרת של הריביות השקליות. בתחילת אוגוסט הגיעה הריבית השולית בחלון האשראי של בנק ישראל לרמה של 24 אחוזים, לעומת 17 אחוזים באמצע יולי.

(ה) בתקופת עסקת החבילה הראשונה נקט בנק ישראל מדיניות הורדה הדרגתית של הריבית — אך זאת תוך הקפדה, שקצב זה לא יעלה על קצב ירידת הציפיות האינפלציוניות של הציבור.

במסגרת זו הורדה הריבית ארבע פעמים עד סוף דצמבר. לאחר מכן הופסק תהליך ההורדה, על רקע הגידול המהיר של האשראי הבנקאי, והשאיפה להגיע בתקופת עסקת החבילה הראשונה לריבית ריאלית של כ-2 אחוזים לא התממשה.

הריבית הגבוהה ששררה מאז תחילת עסקת החבילה תרמה לריסון עלייתם של המחירים במשק. ריבית גבוהה זו בלמה אגירת מלאים, בהגדילה את עלות החזקתם, וכך המריצה יצרנים ומשווקים להרחיב את היצע הסחורות. במקביל לכך הוסט ביקוש הציבור במדה ניכרת מן השווקים הריאליים לנכסים פיננסיים — בזכות התשואה הגבוהה שהניכו נכסים אלו, ובעיקר הפיקדונות השקליים הלא-צמודים.

בנק ישראל פעל גם במישורין לשמירת ריבית זכות גבוהה, בהתנתו את הסדר ההלוואות המוניטריות עם הבנקים בתשלום ריבית זכות מינימלית על פק"ם לשבוע.

(ו) הצירוף של הזרמת הממשלה המוגברת, שהזינה גידול מואץ של הפיקדונות השקליים, וצמצום האשראי הבנקאי, יצרו, בתחילת דצמבר, עודפי נזילות ניכרים במערכת. כדי לספוג עודפים אלה נקט בנק ישראל צעד משולב: הוא העלה את חובת הנזילות על פק"ם ותפ"ס כ-5 אחוזים (באמצעות ביטול חלקי של ההפרש המוכר), וייקר את ההלוואות — הרגילה והמיוחדת: כך עודד את הבנקים להשתמש בעודפי הנזילות שברשותם לפירעון הלוואות אלה.

(ז) בשנת 1984 הונמכו תקרות האשראי במטבע חוץ בשני מועדים (פברואר ודצמבר). שיעורו של צמצום זה היה כ-16 אחוזים, שהסתכמו באותה עת בכ-75 מיליוני דולרים.

השינויים השוטפים בכלי המדיניות המוניטרית מפורטים בלוח ט'-2.

לוח ט' 2
השינויים בכלי המדיניות המוניטרית, 1984

1. שיעורי הנזילות

שיעור הנזילות (אחוזים)	תאריך השינוי	
		א. שיעורי נזילות בשקלים
45	25.8.1983	1. פיקדונות רגילים
¹ 35	1.6.1984	
2—4	17.11.1983	2. פז"ק
2—6	12.1.1984	
7—11	6.12.1984	
4	17.11.1983	3. תפ"ס
9	6.12.1984	
9	22.9.1983	4. אשראי חופשי
		ב. שיעורי נזילות במטבע חוץ
100	7.11.1983	1. פת"ם עובר ושב
100	8.12.1983	2. פת"ם לזמן קצוב
100	22.12.1983	3. פת"ם פיצויים

(1) שיעור אפקטיבי באמצעות מתן הלוואה כשיעור של 10 אחוזים מחובת הנזילות. זאת לבנקים המשלמים "ריבית עו"ש".

2. הריבית החודשית על נכסים נזילים (אחוזים, ריבית חודשית, תשלום חודשי)

תאריך השינוי	מדרגה ראשונה	מדרגה שנייה	עודפי נזילות
18.8.1983	0	26.9	27.4
16.2.1984	0	9.0	10.0
23.2.1984	0	11.0	12.0
29.3.1984	0	15.0	16.0
5.4.1984	0	15.0	17.0
3.5.1984	0	12.0	14.0
24.5.1984	0	12.0	13.0
12.7.1984	0	14.5	15.0
2.8.1984	0	16.5	17.0
4.10.1984	0	18.5	19.0
8.11.1984	0	12.5	12.5
22.11.1984	0	11.0	11.0
6.12.1984	0	12.0	12.0
27.12.1984	0	10.0	10.0
28.3.1985	0	12.0	12.0

(2) תשלום רבעוני.

3. הריבית החודשית על הלוואות מוניטריות (אחוזים, ריבית חודשית, תשלום חודשי)

תאריך השינוי	הלוואה רגילה	הלוואה מיוחדת	לבנק בודד א' ³	לבנק בודד ב'
13.12.1983	7.4	10.5	12.5	
12.1.1984	7.4	10.5	14.0	
16.2.1984	10.0	10.5	14.0	
23.2.1984	12.5	14.0	17.0	
29.3.1984	16.5	18.0	21.0	
5.4.1984	17.5	19.0	22.0	
3.5.1984	14.5	16.0	19.0	
24.5.1984	13.5	15.0	17.0	
12.7.1984	16.0	17.5	20.0	
2.8.1984	18.0	19.5	22.0	24.0
4.10.1984	20.5	22.0	24.0	26.0
5.11.1984	13.0	14.0	21.0	23.0
22.11.1984	11.5	12.5	18.5	20.5
6.12.1984	12.5	13.0	17.0	19.0
27.12.1984	10.5	11.5	13.5	16.0
28.3.1985	12.5	13.5	15.5	18.0

(3) עד אמצע פברואר 1984 היה התשלום רבעוני, וההלוואה לבנק הבודד א' נקראה "מיוחדת ב'".

4. שינויים בתקרות אשראי במטבע חוץ

- ב-17 בפברואר 1983 צומצמה תקרת האשראי בכ-10 אחוזים, שהסתכמו באותה עת בכ-55 מיליון דולרים.
- ב-23 בפברואר 1984 צומצמה תקרת האשראי בכ-10 אחוזים, שהסתכמו באותה עת בכ-50 מיליון דולרים.
- ב-27 בדצמבר 1984 צומצמה תקרת האשראי בכ-6 אחוזים, שהסתכמו באותה עת בכ-25 מיליון דולרים.

פעולות בנק ישראל בשוק הפתוח

איגרות חוב

בשנת 1984 המשיך בנק ישראל במדיניות ההתערבות, שהנחתה אותו בטיפולו בשוק איגרות החוב במשך שנת 1983, כלומר נתן לתנאי השוק (עודפי ביקוש או היצע) להתבטא בשערי האיגרות; כך איפשר הבנק שינויים בתחום רחב למדי של שיעורי התשואה-לפדיון. התערבותו הורגשה בשוק, כשיעורים אלו חרגו מהתחום הנראה סביר, לפי השיקולים המוניטריים השוטפים ושיקולים אחרים. דיאגרמה ט'-1 מתארת את השינויים בשיעורי התשואה-לפדיון באיגרות חוב מסוג "גליל" ו"ארבל". חלקו של בנק ישראל במחזור העסקאות בבורסה (ללא קיזוז פנימי) ירד מ-34 אחוזים בשנת 1983 ל-13 אחוזים בשנת 1984. ראוי לציין, כי על הקיזוז הפנימי של עסקות קנייה ומכירה המתבצע אצל חברי הבורסה, והמהווה חלק ניכר ממחזור העסקאות, אין חברי הבורסה מדווחים, לכן הוא אינו נכלל במחזור העסקאות הנמדד של איגרות החוב, ואומדן חלקו של בנק ישראל בסך המחזור מוטה כלפי מעלה במדה ניכרת. איגרות חוב,

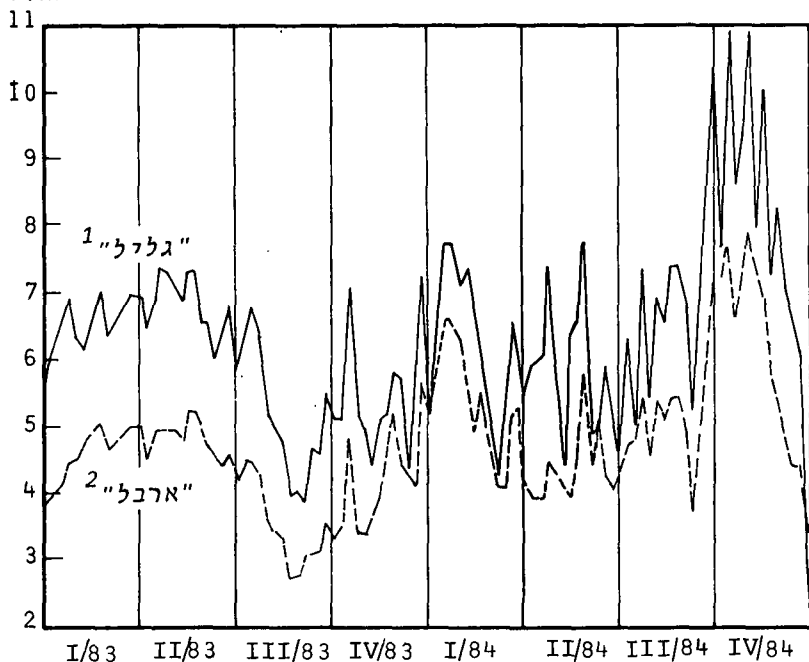
שמכר בנק ישראל נטו בבורסה, במהלך 1984 הסתכמו ב־6.6 מיליארדי שקלים, לעומת מכירה נטו בסך 0.9 מיליארד ב־1983. (הנתונים אינם כוללים רכישת איגרות חוב במקור לתיק בנק ישראל ופדיונות ותקבולי ריבית בגין תיק הבנק.)

משבר האמון שפקד את שוק איגרות החוב בינואר 1984 חייב מדיניות מייצבת של קליטת עודפי היצע, שנועדה להגביר את אימון הציבור בנחישותם של האוצר ובנק ישראל למנוע זעזועים בשוק איגרות החוב. בינואר 1984 קלט הבנק עודפי היצע בהיקף של כ־13 מיליארד שקלים, תוך ירידת שערים של כ־10 אחוזים, ריאלית.

דיאגרמה ט'1

תשוואה ריאלית לפדיון (ברוטו) של איגרות חוב ממשלתיות (צמודות מדד),
1983 ו־1984

אחוזים

(1) 8-7 שנים לפדיון.
(2) 4-3 שנים לפדיון.

לוח ט"ז
פעילות בנק ישראל בשוק הפתוח לפי סוגי האיגרות, 1981 עד 1984
(מיליוני שקלים)

עורך רכישות על מכירות בבורסה, במחירים שוטפים								
התקופה	צמודי מדר							
	סך הכול	צמודי דולר	ברירה כפולה	4%	4%	"ארבל"	"גליל"	
				100%	90%	7% 80%	3% 100%	
1981	1,415	6	— 3	— 115	15	586	926	
1982	— 4,628	— 299	— 290	— 1,479	— 248	— 1,763	— 548	
1983	— 934	— 746	531	— 282	682	— 1,520	401	
1984	— 6,599	— 503	907	— 1,575	764	— 4,599	— 1,593	
ינואר	13,180	1,573	1,990	2,312	1,482	3,157	2,666	
פברואר	— 3,025	— 972	529	— 606	— 213	— 1,212	— 551	
מארס	— 4,531	— 456	— 735	— 645	— 133	— 1,327	— 1,235	
אפריל	— 14	349	— 208	— 485	79	436	— 185	
מאי	— 468	268	140	— 238	15	— 1,637	984	
יוני	— 2,648	— 46	— 413	— 17	— 76	— 2,244	148	
יולי	— 2,387	— 631	— 333	36	— 131	— 1,150	— 178	
אוגוסט	— 291	— 188	— 44	—	— 22	— 64	27	
ספטמבר	— 2,547	— 66	— 58	58	— 65	— 373	— 2,043	
אוקטובר	— 41	— 64	17	51	13	46	— 104	
נובמבר	— 148	4	14	— 83	1	— 94	10	
דצמבר	— 3,679	— 274	8	— 1,958	— 186	— 137	— 1,132	

(1) מוגדר כמחצית שווי הקניית והמכירת חלקי המחזור בשוק. חלקן של עסקות בנק ישראל בסך המחזור מוטה כלפי מעלה בשל אי הכללת הקיזון הפנימי של עסקות קנייה ומכירה לא-מדווחות של חברי הבורסה.

בפברואר חלף המשבר; מאז ואילך סיפק הבנק בדרך כלל עודפי ביקוש, וזאת לאחר עליות שערים ריאליות ניכרות; 7.5 מיליארד שקלים נמכרו נטו בחודשים פברואר ומארס 1984, וזאת בעליית שערים ריאלית של עד כ-13 אחוזים; 5 מיליארד שקלים נמכרו נטו בחודשים יוני ויולי 1984; 2.5 מיליארד שקלים נמכרו נטו בחודש ספטמבר 1984, ו-3.7 מיליארד שקלים נוספים בחודש דצמבר 1984.

ביתר חודשי השנה (אפריל, מאי, אוגוסט אוקטובר ובנובמבר) ירדו בדרך כלל שערי איגרות החוב כמונחים ריאליים. בחודשים אלה היתה התערבות בנק ישראל בשוק מצומצמת ביותר. טווח התנודה החודשית הריאלית בשערי אגרות החוב נע בין ירידה ריאלית של 10 אחוזים בחודש ינואר לבין עלייה ריאלית של 11 עד 12 אחוזים לחודש בחודשים פברואר ודצמבר.

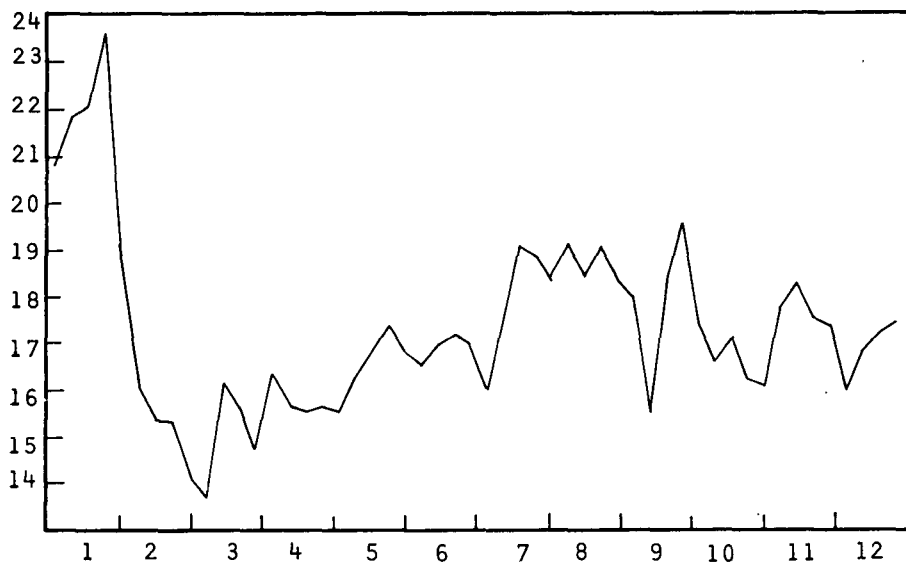
המניות הבנקאיות שבהסדר

פעילות הממשלה במניות הבנקים שבמסגרת ההסדר (מאוקטובר 1983). באמצעות בנק ישראל, הצטמצמה במדה רבה בשנת 1984, מהיקף של 39 אחוזים ממחזור העסקאות בבורסה, ברביעי האחרון של 1983, לכ-6 אחוזים בלבד במשך שנת 1984 כולה — ועד להתערבות כמעט אפסית מאז ספטמבר 1984.

דיאגרמה ט"ו

תשואה דולרית שנתית לפדיון של מניות בנקאיות שבהסדר, 1984'

אחוזים

(1) ראה דיאגרמה ח"ו, המראה גם את התערבות בנק ישראל.

המניות הבנקאיות שבהסדר, שרכש הבנק עבור הממשלה בשנת 1984, הסתכמו נטו כ־3 מיליארד שקלים בלבד, לעומת רכישה נטו של כ־54 מיליארד שקלים ברביע האחרון של 1983. התנודה החודשית הריאלית בשערי המניות הבנקאיות שבהסדר גברה כ־1984, כתוצאה מהשינויים שחלו במהלך השנה בתנאי הביקוש וההיצע בשוק. (ראה דיאגרמה ט"ז 2 ולוח ט"ז 4). התנודה החודשית הריאלית בשערים נעה בין ירידה של 7.5 אחוזים לחודש בנובמבר 1984 לעלייה של יותר מ־10 אחוזים לחודש בינואר, אוקטובר ודצמבר 1984 ולעלייה של כ־20 אחוזים בפברואר 1984.

לוח ט"ז 4

פעילות בנק ישראל עבור "נכסים מ.י." במניות בנקאיות בהסדר, 1983 ו־1984
(מיליוני שקלים, במחירים שוטפים)

עורך רכישות על מכירות	חלקה של הממשלה בסך המחזור בבורסה ¹	העלייה או הירידה הריאלית בשערים
1983 ²	39	54,096
1984	6	3,072
ינואר	24	— 1,536
פברואר	10	— 220
מארס	14	— 68
אפריל	7	707
מאי	8	1,980
יוני	1	136
יולי	13	898
אוגוסט	3	733
ספטמבר	0	445
אוקטובר	0	—
נובמבר	0	3
דצמבר	0	— 6

(1) מוגדר כמחצית שווי הקניות והמכירות חלקי המחזור בשוק.
(2) הנתונים הם לחקופה שמ"10.1983 עד 31.12.1983.

באפריל 1984, הסתיים תהליך חקיקה של חוק מילוה קצר מועד, שנועד לשכלל את מיגוון אמצעי המדיניות המוניטרית העומדים לרשות בנק ישראל. על פי החוק, מונפק המילוה על ידי הממשלה, ונמכר כולו לבנק ישראל. הבנק מוכר את המילוה במכירה משנית לציבור, בהתאם למדיניות המוניטרית, והוא מונפק לתקופה של עד שישה חודשים. תקרתו הועמדה תחילה על 10 מיליארד שקלים ובחודש יולי הוגדלה ל-20 מיליארדי שקלים. באמצע יוני החל בנק ישראל להציע לציבור מדי שבוע בשבוע סדרות של מילוה קצר מועד ל-28 ימים. המילוה אינו נושא ריבית או הצמדה, ונפדה בערכו הנקוב. מחירו נקבע מדי יום ביומו, והוא נמוך מערכו הנקוב. המסחר במילוה מתנהל בין כותלי הבורסה לניירות ערך, בשיטה דומה לזו הנהוגה ב"מסחר הממוכן" בניירות ערך.

במחצית השנה הראשונה להפעלת המילוה, עד סוף דצמבר 1984, הגיעה יתרתו בידי הציבור ל-17.4 מיליארדי שקלים. עיקר הפעילות במילוה התרכזה בחודש יוני, סמוך להוצאתו, ובחודש דצמבר, שבו גבר הביקוש לו, בעקבות האטת קצב האינפלציה ועסקת החכילה. הביקוש הרב למילוה קצר מועד הביא לעתים להפסקת המסחר בו, בגלל העדר מלאי ברשות בנק ישראל. על פי בקשת בנק ישראל, עודכנה תקרת המילוה בסוף ינואר 1985 ל-75 מיליארד שקלים. התשואה החודשית לפדיון במילוה עלתה מרמה ממוצעת של 14 אחוזים ביוני ל-22 אחוזים באוקטובר, ואחר כך ירדה ל-10 אחוזים בדצמבר.

לוח ט' 5

הפעילות במילוה קצר מועד בשנת 1984

תשואה חודשית ממוצעת לפדיון					
סדרה ארוכה (4 שבועות)	סדרה קצרה (שבוע)	ספיגה או הזרמה (—) נטו	פדיונות לציבור	מכירה או רכישה (—) נטו	
(א ח ו ז י ס)		(מיליארדי שקלים. במחירים שוטפים)			
14.0	—	5.4	—	5.4	יוני 1984
17.4	17.4	— 4.7	7.7	3.0	יולי
20.2	19.8	— 0.7	4.2	3.5	אוגוסט
20.6	20.1	0.5	2.4	2.9	ספטמבר
22.0	22.0	— 1.3	4.8	3.5	אוקטובר
14.8	16.1	0.5	4.9	5.4	נובמבר
10.4	10.1	12.8	9.9	22.7	דצמבר
		12.5	33.9	46.4	יוני — דצמבר

4. גיוס ההון לתקציב המדינה

בנק ישראל הוא הבנקאי של הממשלה, ובתוקף תפקידו זה הוא מגייס הון למימון תקציב המדינה. הן באמצעות איגרות חוב (מלוות מדינה) והן באמצעות קבלת הפקדות ישירות מהבנקים וממוסדות כספיים למען האוצר. הפקדות אלה משמשות כיסוי לצבירת חסכונות של הציבור באפיקי החיסכון השונים.

לוח ט' 6

גיוס ההון לתקציב המדינה לפי המקורות ולפי אופן הגיוס, 1982 עד 1984

העלייה או הירידה (—) המשקל ב-1984 לעומת קודמתה	1984	1983	1982	
(אחוזים)	(מיליוני שקלים)			
420	4.9	¹ 43,190	8,312	4,387
				הנפקות איגרות חוב סחירות לציבור
1,353	56.8	² 506,370	34,854	12,639
				מתכניית החיסכון
				מזה: באמצעות איגרות חוב שהנפיק
(119)	(1.0)	(8,531)	(3,904)	(1,255)
				בנק ישראל
272	22.1	³ 197,382	53,130	25,407
				מקופות גמל
				מזה: באמצעות איגרות חוב שהנפיק
(394)	(7.6)	(68,155)	(13,790)	(4,456)
				בנק ישראל
328	14.5	129,520	30,254	10,731
				מקרנות פנסיה
				מזה: באמצעות איגרות חוב שהנפיק
(529)	(0.5)	(4,022)	(639)	(298)
				בנק ישראל
				מחברות ביטוח (איגרות חוב שהנפיק
229	1.7	15,046	4,571	2,262
				בנק ישראל)
68	...	62	37	345
				הפקדות חופשיות (כספי בנקים)
580	100.0	891,570	131,158	55,771
				סך כל גיוס ההון ברוטו לתקציב
				מזה: באמצעות איגרות חוב שהנפיק
(345)	15.5	(138,944)	(31,216)	(12,658)
				בנק ישראל
507		805,683	132,645	28,307
				סך כל הפדיונות
		85,887	— 1,487	27,464
				סך כל גיוס ההון נטו
271		54,500	14,700	8,750
				הפקדות הביטוח הלאומי

(1) כולל רכישות במקור ורכישות מאוחרות לחיק בנק ישראל בסך 7,118 מיליון שקלים.
(2) כולל מכירות במקור של איגרות חוב סחירות בסך 6,015 מיליון שקלים.
(3) כולל מכירות במקור של איגרות חוב סחירות בסך 8,302 מיליון שקלים.

340 בנק ישראל, דין וחשבון 1984

בשנת 1984 גייס בנק ישראל עבור הממשלה, באמצעות איגרות חוב והפקדות באוצר, 892 מיליארדי שקלים במחירים שוטפים — מתוכם 57 אחוזים באמצעות תכניות החיסכון הבנקאיות, 22 אחוזים באמצעות קופות הגמל וההשתלמות, 16 אחוזים באמצעות קרנות הפנסיה והחברות לביטוח חיים וכ-5 אחוזים בלבד הנפקת איגרות חוב סחירות לציבור. (ראה לוח ט-7 להלן).

בנק ישראל מנפיק איגרות חוב ומקבל הפקדות של המוסד לביטוח לאומי עבור האוצר. כספי הביטוח הלאומי, שהעביר בנק ישראל לאוצר בשנת 1984, הסתכמו ב-55 מיליארדי שקלים.

5. ניהול מילוות המדינה

מינהל מילוות המדינה מנהל ופודה את מילוות המדינה מרצון ומילוות החובה. (את האחרונים הוא גם מפיץ.)

בקופות בנק ישראל בירושלים, בתל-אביב ובחיפה, יכול הציבור לפדות מילוות מדינה, שזמן פירעונם הגיע.

הבנק מפעיל מערכת ממוחשבת של שוק ההון, הכוללת את הנתונים על חוב המדינה, מנהלת את מילוות המדינה ומבצעת את התשלומים לציבור; עם השלמתה, תאפשר המערכת לערוך תחזית של החוב לשנים הבאות. כן הכניס הבנק לשימוש, בשנה הנסקרת, מערכת פדיונות ממוחשבת חדשה.

א. ניהול מילוות מרצון ופדיונם

בין מילוות המדינה מרצון נמנות איגרות חוב סחירות, איגרות חוב של משקיעים מוסדיים (תכניות חיסכון, מוסדות גמל ופנסיה) ואיגרות חוב המונפקות כנגד הפקדות של חברות ביטוח ושל המוסד לביטוח לאומי.

הבנק מנהל גם את הפיקדון המרוכז של איגרות חוב למוכ"ז ממילוות המדינה למען מסלקת הכורסה לניירות ערך. פעילות זו תסתיים במשך שנת 1985, כאשר האמיסיות האחרונות מאיגרות החוב למוכ"ז תיפדינה.

כן מנהל בנק ישראל את ספרי הבעלים הרשומים של מילוות על-שם: משלם את הריבית ופורע במועד את הקרן.

ערך הפדיונות של המילוות מרצון הסתכם במשך שנת 1984 בכ-225 מיליארדי שקלים (כולל ריבית והצמדה) — לעומת כ-34 מיליארדי שקלים ב-1983. 400,000 איגרות חוב ותלושי ריבית של מילוות מרצון הוגשו לפדיון במשך שנת 1984, לעומת 403,000 ב-1983.

בשנת 1984 החל בנק ישראל בפירעונות של הפקדות לכיסוי תכניות חיסכון של התאגידים הבנקאיים. במשך השנה הסתכמו התשלומים בגין פירעונות של תכניות החיסכון (צמודות מדד וצמודות דולר) בכ-46 מיליארדי שקלים, כולל תשלומים כתוצאה משכירת תכניות.

ב. הפצה, ניהול ופדיון של מילוות חובה

בשנת 1984 נמשכה הנפקתן והפצתן של תעודות מילוות החובה משנות השבעים: מילווה ביטחון לשנים 1970 עד 1974, מילווה תוספת יוקר, מילווה מלחמה ומילוות החיסכון לשנים 1970 עד 1979. במשך השנה הונפקו והופצו כ-27,000 תעודות, בערך נקוב של 219 מיליוני שקלים.

בנק ישראל נערך להנפקת התעודות של מילווה שלום הגליל. עד כה נתקבלו הוראות הנפקה לכ-450,000 מוטבים, שהם כ-25 אחוזים מהכמות הצפויה.

לנוחיות הציבור מופעלת במשרדי בנק ישראל מערכת של מסופי מחשב, המאפשרת לכל אורח או חברה לקבל פרטים מלאים על מצבת מילווה החובה שלהם.

במשך השנה נמסרו מעבר לדלפק, במשרדי הבנק, כ-17,000 תעודות ועוד כמספר הזה נשלחו שנית לאחר איתור המוטבים.

בחודש אפריל 1984 הוחל בפדיון סופי של קבוצה מס' 1 ממילווה ביטחון 1971, ובכל חודש לאחר מכן עמדה לפדיון קבוצה נוספת.

על-פי חוק המילווה, מחושב הפדיון על בסיס המדרד הקובע של חודש דצמבר 1983; וכיוון שמדרד המחירים לצרכן עלה בשנה זו במדה ניכרת, נוצרו עיוותים בסכומי הפדיון, לטובת בעלי תעודות מהקבוצות הראשונות.

בחודש יוני אישרה הכנסת את "חוק מילווה ביטחון (הארכה מרצון) 1984", המאפשר לכל מי שזכאי לפירעון תעודת מילווה להחזיק את התעודה תקופה נוספת של 4 וחצי שנים ולהיות זכאי בסוף התקופה לסכום שהיה זכאי לו ביום הפירעון המקורי, כשהוא מוצמד למדרד ונושא ריבית צמודה בת 4 אחוזים לשנה, החל מ-1 באפריל 1984.

במשך 1984 הסתכם ערך הפדיון הסופי של תעודות מילווה ביטחון 1971 בכ-12 מיליארדי שקלים (כולל ריבית והצמדה). כ-40 אחוזים מהמוטבים הזכאים לפדיון לא הגישו את תעודותיהם עד סוף השנה.

לוח ט'-7
פדיונות¹ מילווה חובה, 1983 ו-1984
 (מיליוני שקלים)

1984			1983			המילווה
סך הכול	ריבית והפרשי הצמדה	פדיון קרן	סך הכול	ריבית והפרשי הצמדה	פדיון קרן	
19,744.5	19,707.6	36.9	1,323.3	1,313.4	9.9	מילווה בטחון ²
25,440.6	25,288.6	152.0	4,959.4	4,852.8	106.6	מילווה חיסכון
4,981.7	4,971.2	10.5	952.7	944.6	8.1	מילווה מלחמה ³
194.0	193.9	0.1	20.4	20.3	0.1	מילווה תוספת יוקר
152.0	151.8	0.2	93.4	93.2	0.2	נכסי נפקדים
32.1	32.1	—	—	—	—	מילווה מלחמה על שבח מקרקעין

(1) כולל תשלומי הצמדה על מילווה חובה שלא נפרעו כמועד.

(2) כולל פדיון סופי של תעודות מילווה ביטחון 1971.

(3) כולל מילווה מלחמה מרצון.

בחדש אוגוסט הוחל בפדיון השליש האחרון מתעודות א' של מילווה חיסכון 1978 והשליש השני מתעודות א' של מילווה חיסכון 1979. כן עמדו לפדיון השליש השני מתעודות ב' של מילווה חיסכון 1974 והשליש הראשון מתעודות ב' של מילווה חיסכון 1975. ערך הפדיון של מילווה החיסכון לשנים 1970 עד 1979 הסתכם השנה בכ-25 מיליארדי שקלים (כולל ריבית, הצמדה ותשלומים על פדיון באיחור), לעומת כ-5 מיליארדי שקלים ב-1983.

חוקי מילווה ביטחון ומילווה מלחמה, מתירים פדיון מוקדם (לקשישים, לנכים במצוקה כלכלית וליורשים): כן זכאים לפדיון מוקדם חברות ומפעלים הנתונים במצוקה כלכלית, וזאת בתנאים מסוימים ובאישור משרדי הממשלה הנוגעים בדבר. פדיון מוקדם של מילווה מלחמה מרצון מותר גם על-פי אישור של שר האוצר. סך הפדיונות המוקדמים במשך השנה היה כ-13 מיליארדי שקלים לפי ערך פדיון, לעומת כ-2 מיליארדי שקלים ב-1983.

מקבלי מילווה חובה, שלא פרעו אותם במועד, זכאים לתשלום הצמדה בגין התקופה שלאחר מועד הפירעון. תשלומי ההצמדה מחושבים ארבע פעמים בשנה, כתחילת כל רבע. התשלומים בגין איחור בפדיון הסתכמו במשך שנת 1984 בכ-4 מיליארדי שקלים, לעומת כ-0.7 מיליארדי שקלים ב-1983.

במשך שנת 1984 הוגשו לפדיון 937,000 תעודות ותלושי ריבית של מילווה חובה, לעומת 782,000 ב-1983.

ג. פדיון איגרות חוב של מדינת ישראל ("בונדס") – בניהול בנק ישראל
בנק ישראל מטפל בפדיון מוקדם (בשקלים) של איגרות חוב של מדינת ישראל ("בונדס"), המונפקות בחוץ לארץ. לפי תקנות המילווה, מותר פדיון המוקדם של איגרות אלה בישראל למוסדות ציבור ישראליים, למשקיעים מחוץ לארץ, לתיירים ולתושבי ישראל שהם בעלי פטור לפי הוראות הפיקוח על מטבע חוץ.
היקף הפדיון וההמרה של האיגרות בישראל עלה בשנת 1984 ב-29 אחוזים והגיע ל-156 מיליוני דולרים (142 מיליון קרן ו-14 מיליון ריבית), לעומת 121 מיליוני דולרים ב-1983. היקף הפדיונות וההמרות לפי שערים שוטפים הגיע לכ-40 מיליארדי שקלים. במשך שנת 1984 נפרדו 166,000 איגרות חוב, שטרי חיסכון ותלושי ריבית, לעומת 173,000 ב-1983. חלקה של הסוכנות היהודית בסך כל ההמרות עלה מ-10 אחוזים בשנת 1983 ל-45 אחוזים ב-1984. חלקם של התיירים ירד מ-43 אחוזים ב-1983 ל-19 אחוזים ב-1984, וחלק ההמרה לצורכי השקעות עלה ל-3.3 אחוזים (5.1 מיליוני דולרים), לעומת 1.1 אחוזים (1.4 מיליוני דולרים) ב-1983.

6. האשראי בהכוונת בנק ישראל

מערכת האשראי המוכוון מופעלת בידי מחלקת האשראי של בנק ישראל באמצעות מערכת הבנקאות, ומסתייעת בוועדות שמשותפים בהן נציגי הממשלה השונים. האשראי המוכוון מיועד ברובו לסקטור היצוא, ומקורותיו הם בנק ישראל והבנקים המסחריים. (הרכבן ותנאיהן של הקרנות מפורטים בלוח ט'-8).

יתרת האשראי המוכוון ליצוא במטבע ישראלי ומטבע חוץ הסתכמה בסוף 1984 בכ-1,030 מיליארדי שקלים, לעומת כ-171 מיליארדים בסוף 1983 – גידול נומינלי של 502 אחוזים, המבטא עלייה ריאלי של כ-10 אחוזים. עלייה זו, שחלה על אף המשך הירידה בהיקף המימון של יצוא היהלומים, נובעת מהתרחבות של כ-15 אחוזים בהיקף היצוא הממומן בקרנות.

פרק ט', פעולות בנק ישראל 343

האשראי ליצוא במטבע ישראלי עלה, במונחים נומינליים, עלייה של כ־185 אחוזים, שפירושה ירידה ריאלית של 48 אחוזים — וזאת למרות גידול היצוא הממומן בקרנות. ירידה זו מקנרה בהעברה הדרגתית של מימון הייצור ליצוא ממטבע ישראלי למטבע חוץ. תהליך שהחל בראשית 1984. בסוף 1983 היה שיעור המימון בשקלים 57 אחוזים משער החליפין, והוא הופחת בראשית 1984 ל־45 אחוזים — תוך הענקת אשראי משלים במטבע חוץ בשיעור של 15 אחוזים. בסוף שנת 1984 היו שיעורי המימון 20 אחוזים בשקלים ו־40 אחוזים במטבע חוץ (בתנאים של הקרן למימון משלוחי יצוא). יתרת האשראי המוכוון לפעילות מקומית עלתה נומינלית במשך 1984 בכ־33 אחוזים. (ראה לוח ט'־10). זוהי ירידה ריאלית של 76 אחוזים, בהתאם למגמה של מדיניות בנק ישראל בשנים קודמות לצמצם את היקף האשראי המוכוון לשוק המקומי. מקורות האשראי המוכוון לשוק המקומי הם פיקדונות האוצר ואמצעי הבנקים המסחריים.

לוח ט'־8
הרכב קרנות האשראי המוכוון, 1983 ו־1984
(אחוזים, ליום 30 בדצמבר)

מקורות הקרן ב־1984		מקורות הקרן ב־1983	
הלוואות הבנק הישראלי	השתתפות הבנק המסחרי	הלוואות הבנק הישראלי	השתתפות הבנק המסחרי
קרנות יצוא במטבע חוץ			
—	100.0	—	—
—	100.0	—	100.0
—	100.0	—	100.0
100.0	—	100.0	—
—	100.0	—	100.0
קרנות יצוא במטבע ישראלי			
100.0	—	100.0	—
70.0	30.0	70.0	30.0
קרנות הון חוזר במטבע ישראלי			
160.0	40.0	160.0	40.0
160.0	40.0	160.0	40.0

(1) מתוך פיקדון האוצר בבנק ישראל.

קרנות היצוא

קרנות היצוא מממנות את תהליך היצוא לכל שלביו: שלב הייצור (באמצעות קרנות הייצור במטבע ישראלי ובמטבע חוץ). שלב היבוא (באמצעות קרן היבוא לשם יצוא במטבע חוץ) ושלב המשלוחים (באמצעות קרנות המשלוחים במטבע חוץ). כן פועלות קרן היהלומים (במטבע חוץ). קרן משלוחים לטווח ארוך וכינוני (במטבע חוץ). לשם מימון עסקות יצוא של ציוד ונכסי השקעה (שמקובל למכור אותם בשוקי העולם כתנאי אשראי לתקופות בינוניות וארוכות). וקרן השיווק (במטבע חוץ). שנועדה לממן קידום פעולות שיווק בחוץ לארץ.

לוח ט'-9 האשראי המוכוון ליצוא, 1983 ו-1984

העלייה או הירידה (—)					
1984 לעומת 1983		1984		1983	
ממוצע שנתי	סוף השנה	ממוצע שנתי	סוף השנה	ממוצע שנתי	סוף השנה
(אחוזים)		(מיליארדי שקלים)			
א. במטבע ישראלי					
224	185	68	94	21	33
קרן ייצור ליצוא					
ב. במטבע חוץ					
—	—	35	178	—	—
קרן ייצור ליצוא					
355	445	50	109	11	20
קרן יבוא לשם יצוא					
408	494	183	392	36	66
קרן משלוחי יצוא					
456	478	50	104	9	18
קרן למימון לטווח ארוך וקרן השיווק					
468	653	318	783	56	104
סך הכול למעט יהלומים					
277	350	83	153	22	34
קרן יהלומים					
414	578	401	936	78	138
סך הכול במטבע חוץ					
374	502	469	1,030	99	171
ג. סך כל האשראי ליצוא (א)+(ב)					
ד. האשראי במטבע חוץ כמונחי דולרים					
(מיליוני דולרים)					
—	—	118	286	—	—
קרן ייצור ליצוא					
—9	—4	171	176	188	184
קרן יבוא לשם יצוא					
—4	2	624	632	648	618
קרן משלוחי יצוא					
1	—3	170	167	168	172
קרן למימון לטווח ארוך וקרן השיווק					
8	29	1,083	1,261	1,004	974
סך הכול, למעט יהלומים					
—29	—23	282	246	395	320
קרן יהלומים					
—2	16	1,365	1,507	1,399	1,294
סך הכול במטבע חוץ					

(1) קרן היבוא לשם יצוא

יתרת האשראי הדולרית הממוצעת בקרן היבוא לשם יצוא במטבע חוץ ירדה בשנת 1984 ב־9 אחוזים לעומת אשתקד, למרות הגידול ביצוא הממומן. הירידה נבעה מהשלמתו של תהליך העברת הסדרי מימון מיוחדים שהיו נהוגים כמסגרת קרן זו לקרנות אחרות.

(2) קרן הייצור ליצוא במטבע ישראלי

יתרת האשראי המוצעת בקרן הייצור ליצוא גדלה בכ־244 אחוזים במונחי שקלים, ובמונחים ריאליים פחתה בכ־40 אחוזים. הירידה נובעת משחיקה יחסית של שיעור המימון במונחים ריאליים.

(3) קרן הייצור ליצוא במטבע חוץ

קרן הייצור ליצוא במטבע חוץ היא קרן חדשה, שהחלה לפעול בשנת 1984. ומטרתה להתאים את מחיר האשראי בשוליים בלי לשנות את היקף המימון הכולל לדולר יצוא, בתהליך הייצור ליצוא. היתרה הממוצעת בשנת 1984 היתה כ־118 מיליוני דולרים, ובסוף השנה — כ־286 מיליוני דולרים.

(4) קרן היהלומים

המגמה של הקטנת מכסות המעבר, שהחלה בקרן באפריל 1982, עם המעבר למכסות הייצור, נמשכה גם השנה. מכסות המעבר הגיעו לפירעון סופי בסוף 1984.

לוח ט'10
אשראי מוכוון לשוק המקומי, 1983 ו־1984

העלייה או הירידה (—)						
1984 לעומת 1984		1984		1983		
ממוצע שנתי	סוף השנה	ממוצע שנתי	סוף השנה	ממוצע שנתי	סוף השנה	
(אחוזים)		(מיליוני שקלים)				
74	35	505	543	91	402	קרן סיוע למפעלי תעשייה
64	31	495	487	302	372	קרן סיוע לחקלאות
44	35	168	139	117	103	קרן קונברסיה ואשראים אחרים
65	33	1,168	1,169	710	877	סך כל האשראי המוכוון לשוק המקומי

המקור: דוח על הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים.

(5) הקרן למימון משלוחי יצוא

בשנת 1984 פחתה יתרת הקרן למימון משלוחי יצוא במונחי דולרים בכ-4 אחוזים, למרות הגידול ביצוא הממומן בקרן; ירידה זו משקפת קיצור של תקופת האשראי הניתן ללקוחות בחוץ לארץ — תופעה המבטאת, כנראה, שיפור בהסדרי התשלום בסחר הבינלאומי, בעקבות ההתאוששות הכלכלית בחוץ לארץ (ובייחוד בארה"ב).

(6) הקרן למימון משלוחי יצוא לטווח ארוך

העלייה בקרן השייוק (כ-2 מיליוני דולרים) מחד גיסא, והירידה בקרן למימון משלוחים לטווח ארוך ובינוני מאידך (כ-7 מיליון דולרים) מבטאות יחד ירידה של כ-3 אחוזים ביתרת סוף 1984, לעומת סוף 1983.

7. הפיקוח על מטבע חוץ

הפיקוח על מטבע חוץ בבנק ישראל מופעל באמצעות שלוש יחידות: היחידה הכלכלית, יחידת החברות ויחידת היתרי פרט.

היחידה הכלכלית עוסקת בעריכת שינויים בהיתר הכללי, כקביעת הוראות נוהל לסוחרים המוסמכים, בניהול מערכת המידע ובעריכת סקרים כלכליים ובדיקות בתחומי הטיפול של הפיקוח. יחידת החברות מטפלת באישור השקעות תושבי ישראל בחוץ לארץ, בבקשות להקמת חברות בחוץ לארץ בבעלות תושבי ישראל ובמעקב שוטף אחר פעילותן. יחידת היתרי פרט מטפלת במתן היתרים ספציפיים לתושבי ישראל שאינם חברות בנושאי פרט שונים הנוגעים להיתר הפיקוח על מטבע חוץ. נוסף על כך מפעיל הפיקוח על מטבע חוץ — בשיתוף עם היועץ המשפטי לממשלה ובתיאום עם המשטרה — "ועדת כופר" לטיפול בעברייני מטבע.

א. ההיתר הכללי

ההיתר הכללי הוא המסגרת החוקית להגדרת הפעולות המותרות לתושבי ישראל במטבע חוץ ועם תושבי חוץ: מדי פעם בפעם חלים בהיתר זה שינויים, בהתאם להתפתחויות הכלכליות והמוניטריות ובהתאם למדיניות הממשלה ובנק ישראל. בשנת 1984 חלו השינויים הבאים:

1. בינואר 1984 —

(א) סכום מטבע החוץ שמותר לתושב ישראל להוציא לחוץ לארץ לשם נסיעה הופחת מ-3,000 דולרים ל-2,000 דולרים.

(ב) הסכום שמותר לתושב ישראל להחזיק במטבע חוץ, אם נרכש כדין לפני מועד התיקון, הופחת ל-2,000 דולרים.

(ג) העברת מתנות ותמיכות לחוץ לארץ הותרה רק לתושבים שגילם מעל 18, וסכומן הוקטן ל-2,000 דולרים.

(ד) נאסר על תושבי ישראל לרכוש ניירות ערך חוץ, למעט ניירות ערך של חברות ישראליות שאושרו במיוחד לעניין זה. המחזיק בנייר ערך חוץ, שנרכש לפני מועד התיקון, הורשה להמשיך ולהחזיקו.

(ה) בוטל ההיתר לתושבי ישראל להשקיע בזהב.

(ו) בוטל ההיתר לתושבי ישראל להחזיק מטבע חוץ בחשבונות בבנקים בחוץ לארץ, למעט יצואנים וחברות ספנות, הרשאים להחזיק חשבונות בחוץ לארץ, כבעבר. נקבעה תקופת מעבר לסגירת חשבונות אלה (עד 1 באפריל 1985).

- (ז) בוטל ההיתר לרכישת 3,000 דולרים באופן חופשי בידי תיירים; מעתה יכול תייר לרכוש עד 500 דולרים בלבד ביציאה מישראל. (הזכות לרכישת מטבע חוץ במסגרת המרה חוזרת באותו ביקור נשארה ללא שינוי).
- (ח) שוויים של הנכסים שזכאי חושב שעזב להוציא מישראל הופחת ל-2,000 דולרים לשנה.

2. ביולי 1984 —

- (א) בוטל ההיתר לתושבי ישראל להעביר מטבע חוץ לחוץ לארץ לצורך תמיכות ומתנות.
- (ב) החל מיום 25 ביולי 1984 ועד 1 בנובמבר 1984 (להלן: התקופה הקובעת) בוטל ההיתר לתושבי ישראל להעביר מטבע חוץ לחוץ לארץ לצורך תשלום מקדמות בעד יבוא טובין.
- (ג) ההיתר לתושבי ישראל לייבא טובין מסוגים מסוימים לישראל (כגון ציוד השקעה ורכב מנועי מכל סוג שהוא), במשך התקופה הקובעת, הותנה בכך, כי לצורך תשלום עבור יבוא, ניתן אשראי ספקים או אשראי אחר שקבע המפקח, לתקופה ובתנאים שקבע.
- (ד) במשך התקופה הקובעת תושבי ישראל אינם רשאים לפרוע, פירעון מוקדם, הלוואות ישירות במטבע חוץ שקיבלו מתושבי חוץ, אשראי ספקים וכן אשראי במטבע חוץ שקיבלו מבנק סוחר מוסמך. הלוואות כאמור ייפרעו אך ורק במועדי הפירעון המקוריים, שנקבעו בהסכם ההלוואה המקורי.
- (ה) הסכום-בשקלים שמותר לתושבי ישראל להוציא לחוץ לארץ, הוגבל לשווי של 50 דולרים.
- (ו) ההיתר לסוחרים מוסמכים, לתת הלוואות במטבע חוץ מכל סוג שהוא ולהפקיד פיקדונות במטבע חוץ בבנקים בחוץ לארץ, הוגבל: הותר להם לעשות זאת אך ורק מתוך סכום מטבע החוץ הניתן להשקעה, כהגדרתו בהוראות הנזילות.

3. באוגוסט 1984 —

- (א) הובהר, כי פירעון הלוואות במסגרת קרנות האשראי המוכווני ליצוא וקרן למימון יהלומים צריך להתנהל על פי הוראות הקרן, כפי שנקבעו על-ידי מחלקת האשראי בבנק ישראל.
- (ב) נקבעו פטורים מהאיסור על העברת מקדמות בשל יבוא טובין, במקרים אלו:
- במסגרת יבוא טובין הממומן בקו אשראי מאושר.
 - כאשר המקדמה אינה עולה על 500 דולרים.
 - כאשר התחייבות לתשלום מקדמה סופית ובלתי ניתנת לביטול נוצרה בהסכם ליבוא טובין, שנחתם לפני התקופה הקובעת.
- (ג) נקבעו פטורים מהחובה לקבל אשראי ספקים או אשראי אחר, במקרים אלו:
- תאריך שטר המטען של הטובין חל לפני התקופה הקובעת.
 - לפני התקופה הקובעת שולמה מקדמה בשיעור שאינו נופל מ-5 אחוזים.
 - התחייבות בכתב ליבוא הטובין נוצרה לפני התקופה הקובעת.
 - ערך היחידה של ציוד ההשקעה — למעט רכב מנועי מכל סוג שהוא — אינו עולה על 10,000 דולרים.
 - יבוא ציוד השקעה, למעט רכב מנועי, ממומן בהלוואות בעלים.
 - יבוא ציוד השקעה, לרבות רכב מנועי, שהם חלק מתכנית מאושרת שנושאה הוא מפעל מאושר, ובלבד שסך היבוא הכולל במסגרת התכנית המאושרת אינו עולה על 500,000 דולרים.

(ד) הותר להעביר תמיכות לתלמיד במוסד להשכלה גבוהה בחוץ לארץ, בסכום מוגבל (200 דולרים לחודש).

4. באוקטובר 1984 —

(א) סכום מטבע החוץ שמותר לתושב ישראל להוציא עמו לחוץ לארץ הופחת מ-2,000 דולרים ל-1,000 דולרים, ולתושב שטרם מלאו לו 12 שנה — ל-500 דולרים.

(ב) נאסרה הנפקת כרטיסי אשראי בינלאומיים לתושבי ישראל, והשימוש בכרטיסים הקיימים הוגבל עד 1 בינואר 1985.

(ג) תוקף ההוראות שנקבעו ביולי 1984 הוארך עד לאוגוסט 1985, כדלקמן:

— הוארך תוקף האיסור לשלם מקדמות בעד יבוא טובין וכן תוקף הפטורים שנקבעו בעניין זה.

— הותר לשלם מקדמה בעד מני על יבוא של עתונים וכתבי עת או פרסומים מדעיים.

— החובה לקבל אשראי ספקים או אשראי אחר למימון יבוא טובין הוגבלה רק לכלי רכב מסוימים. החובה לקבל אשראי למימון יבוא ציוד השקעה בוטלה.

— הוארך תוקף האיסור על פירעון מוקדם של הלוואות ישירות במטבע חוץ, שקיבל תושב ישראל מתושב חוץ.

— הוארך תוקף האיסור על פירעון מוקדם של אשראי ספקים, שקיבל תושב ישראל מתושב חוץ, ואשראי במטבע חוץ, שקיבל תושב ישראל מבנק סוחר מוסמך. אף על פי כן הותר לפרוע הלוואה במטבע חוץ שהתקבלה מסוחר מוסמך, בסכום שלא יעלה על היתרה שהיתה בתוקף ביום 24 ביולי 1984 ובהתאם לתנאים שקבע המפקח.

(ד) הובהר, כי תשלום מכספי פיקדון לא-תושב משמעותו תשלום במטבע חוץ, רק אם נעשה מפיקדון לא-תושב בדרך של העברתו לפיקדון תושב או המרתו למטבע ישראלי.

(ה) נקבע, כי תושב ישראל אינו רשאי לרכוש מתושב חוץ נייר ערך ישראלי, הנסחר בבורסה כתל אביב במחיר הגבוה ממחיר הבורסה, ואינו רשאי למכור לו נייר ערך כאמור במחיר הנמוך ממחיר הבורסה.

ב. חוזרי המפקח על מטבע חוץ

נוסף על השינויים החלים בהיתר הכללי מדי פעם בפעם, מוציא המפקח על מטבע חוץ חוזרים לבנקים סוחרים מוסמכים, שמטרתם להסביר ולהבהיר את הוראות ההיתר הכללי ואת מדיניות המפקח על מטבע חוץ בהפעלתו: ניתנות בהם הוראות נוהל לסוחרים המוסמכים, ומובאות בהם דרישות הבדיקות, הרישומים והדיווחים מהסוחר המוסמך. הנושאים העיקריים שנידונו השנה בחוזרים:

(א) רשימת ניירות ערך חוץ מאושרים; זו פורסמה ועודכנה במהלך השנה.

(ב) הובהר מעמדו של תושב שעזב: היא אינו רשאי להעביר מטבע חוץ לחוץ לארץ, אלא בשל העילות המיוחדות המתייחסות אליו.

(ג) הובהר, כי תושב ישראל המחזיק כדין בנייר ערך חוץ רשאי לקבל הטבות הנובעות ישירות מהחזקת הנייר, כאשר הטבות אלה אינן כרוכות בתשלום.

(ד) נקבעו הסדרים מיוחדים לרכישת מטבע חוץ על ידי נציגויות דיפלומטיות.

(ה) נקבעו כללים להחזקה ומכירה של איגרות חוב של מדינת ישראל, שנתקבלו במתנה או בירושה.

- (ו) נקבעו סוגי ניירות ערך חוץ שסוחר מוסמך רשאי לרכוש לעצמו (נוסטרו).
- (ז) לסוחר המוסמך נקבעו תנאים נוספים להעברת מטבע חוץ לחוץ לארץ לשם פירעון הלוואות ישירות שקיבל חושב ישראל מחוץ לארץ.
- (ח) נקבעו הוראות נוהל לגבי העברת מטבע חוץ לספקים של שירותי תיירות בישראל.
- (ט) נקבעו הוראות לגבי מכירת מטבע חוץ לצורך נסיעה לחוץ לארץ.

8. הפיקוח על התאגידים הבנקאיים

א. דברים כלליים

בפעולותיו של הפיקוח על הבנקים בשנת 1984 הודגשו צעדים ופעולות לשמירת יציבות הבנקים והקבוצות הבנקאיות, הן בדרך של גיבוש נהלים תקינים למערכת, כדי להגביל את הסיכונים היציבותיים, והן בדרך של ביקורת ומעקב אחר ההתפתחויות בתחום זה, ובעקבותיהם – הנחיות לתיקון הליקויים.

כמו כן פעל הפיקוח על הבנקים לעידוד ההתייעלות של המוסדות הבנקאיים – בעיקר במה שקשור למזעור היקף ההשקעות והקטנת מספר הסניפים.

דגש מיוחד הושם בשנת 1984 על תחום הגנת הלקוח, הן במה שקשור לשיפור הליכי הבדיקה של פניות הציבור הבודדות והן באשר ליישום הלקחים מהפניות הבודדות לגבי כלל המערכת.

שינוי מהותי חל בדוחות הכספיים לשנת 1984 בעקבות החלטת המפקחת על הבנקים לקבל את ההמלצות העיקריות הכלולות בהצעת גילוי דעת של לשכת רואי חשבון: לפיהן יכול הדוח הכספי נתונים מתואמים לאינפלציה בלבד, ואילו מידע על בסיס נומינלי ייכלל בביאורים לדוחות הכספיים. המגזר הבנקאי היה הראשון, שיישם את גילוי הדעת של לשכת רואי החשבון בעניין זה.

ב. התאגידים שבפיקוח ובמעקב

השינוי המוסדי היחיד שחל במהלך שנת 1984 היה תחילת פעילותה של חברת שירותים משותפת לסליקת חיובים וזיכויים באמצעים אלקטרוניים, "מרכז סליקה בנקאי בע"מ" (מיסב), באחד ביוני.

בסוף השנה פעלו בישראל (לרבות בחבל עזה) 67 תאגידים בנקאיים הנתונים לפיקוחו של המפקח על הבנקים. (ראה לוח ט' 11).

בשנת 1984 פחת מספר הסניפים שהפעילו המוסדות הבנקאיים הרגילים⁷ בישראל ב-49, ומספר הסניפים ביהודה שומרון וחבל עזה פחת בסניף אחד. בסוף השנה פעלו בישראל 1,076 סניפים (1,041 סניפים רגילים ומשרדים ראשיים, 21 סניפים מוגבלים ו-14 דלפקים) וכן 29 סניפים ו-2 סניפים מוגבלים ביהודה, שומרון וחבל עזה. הנכסים של משרדי המוסדות הבנקאיים הרגילים⁸ בישראל, ביהודה ושומרון וחבל עזה הסתכמו בכ-27.1 טריליון שקלים (ללא חשבונות מקבילים).

מספר משרדי השלוחות הבנקאיות של הבנקים הישראליים בחוץ לארץ עלה מ-141 בסוף 1983 ל-145 בסוף 1984. השלוחות כללו 20 חברות בת בנקאיות (המחזיקות 68 משרדים), 35 סניפים וסוכנויות ו-42 נציגויות. סך הנכסים של החברות הבנות, הסניפים והסוכנויות ללא חשבונות מקבילים הגיע בסוף 1984 לכ-20 מיליארד דולרים.

⁷ הבנקים, הבנקים לקידום עסקים ובנק החוץ.

⁸ כולל: סניפים רגילים, דלפקים, סניפים חלקיים וסניפים נידים.

לוח ט' 11
מספר התאגידים הבנקאיים הנתונים לפיקוח¹ ליום 31 בדצמבר

1982 ²	1983	1984	
26	26	26	בנקים ³
1	1	1	בנקי חוץ
2	2	2	בנקים לקידום עסקים ⁴
15	15	15	בנקים למשכנתאות
9	9	9	בנקים למימון השקעות ⁵
11	11	11	מוסדות כספיים
2	2	3	חברות שירותים משותפות
66	66	67	סך הכול

(1) הסיווג נעשה לפי "חוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א – 1981".

(2) נתונים מחוקנים.

(3) אינו כולל את "בנק חקלאות לישראל בע"מ", שהוא בעל רשיון בנק, אך עיקר פעילותו כבנק למימון השקעות. כולל את "בנק פלשטין בע"מ" כעזה.

(4) אינו כולל את "נועם". בנק לקידום עסקים בע"מ שהקמתו אושרה עקרונית אך הוא טרם החל בפעילותו ב־31 בדצמבר 1984.

(5) כולל את "בנק החקלאות לישראל בע"מ".

המקור: המפקח על הבנקים.

ג. תחומי הפעילות של הפיקוח על הבנקים בשנת 1984

(1) חקיקה וחקיקת משנה

א. בעקבות ההאצה בקצב האינפלציה, החריפו הבעיות הנובעות משחיקת ההון הנומינלי, המשמש כבסיס לקביעת הגבלות על ערכויות והתחייכויות, פורסמה הוראת שעה, שלפיה נקבע, כי בסיס ההון לצורך קביעת ההגבלות יותאם לאינפלציה על ידי הגדלת ההון ליום 31.12.83 ב־90 אחוזים משיעור האינפלציה.

ב. על פי "חוק הבנקאות (רישוי) התשמ"א – 1981" הורשו התאגידים הבנקאיים לשלוט רק בסוגים מסוימים של תאגידים (כגון תאגידים בנקאיים, תאגידי עזר וקופות גמל). תקופת המעבר שנקבעה בחוק נסתיימה ב־1.4.1985, אך בעקבות אירועי השנה האחרונה התעכב תהליך החקיקה בנידון, ולכן הוארכה תקופה זו עד ל־30.9.1985.

(2) ניהול תקין

בשנת 1984 הוציאה המפקחת על הבנקים חוזרים, שבהם קבעה את עמדתה בדבר הנוהל התקין בנושאים הבאים:

א. ימי פתיחה של משרדי המוסדות הבנקאיים: כאשר מוסד בנקאי החליט לסגור סניף, או להכניס שינוי משמעותי בשעות העבודה של הסניף, כך שיהיה סגור בשעות שנהג לתת שירותים לציבור – עליו להודיע ללקוחות הסניף על השינוי 30 יום לפחות לפני תחולתו, ולקבוע הסדרים מסוימים בדבר העברת חשבונוניהם של לקוחות הסניף שנסגר לסניף אחר.

- ב. כיצוד עסקאות על פי הוראות טלפוניות של לקוחות: הנהלות הבנקים נדרשו לתת הנחיות בדבר קבלת הוראות טלפוניות מלקוחות, ונקבעו נהלים מינימליים לכך.
- ג. טיפול בחובות כעיתיים — הנהלות הבנקים נדרשו לסווג חובות כעיתיים לשלוש קבוצות — חובות קשי גבייה, חובות מסופקים וחובות אבודים — ולקבוע נהלים בדבר איתור חובות כעיתיים והמשך הטיפול בהם.
- ד. חתמות על הנפקות של ניירות ערך — הנהלות הבנקים נדרשו לקבוע מדיניות בדבר עיסוקם כחתמים או כאחראים להנפקה. כמו כן הוגבל היקפן של התחייבויות הבנק כחתם ביחס לסך הונו של הבנק.
- ה. גילוי אופן חישוב הריבית על אשראי והדיווח עליה ללקוח — הוכנסו מספר שינויים בנהלים שפורסמו כעבר בנושא זה, בעיקר לגבי הודעות ללקוח על שינויים בשיעורי ריבית.

(3) הדירקטוריון הבנקאי

בשנים האחרונות נעשה ניסיון לתקן את פקודת החברות בנושא הדירקטוריונים של תאגידים ציבוריים. דוח של ועדה, שבראשה עמד פרופ' יובל לוי, המליץ על מתן הוראות מחייבות, על חקיקה בדבר הרכב הדירקטוריונים של התאגידים הגדולים ועל קביעת מסגרות מחייבות לדרכי פעולתם. המלצות הוועדה לא נתקבלו; הואיל ונראה היה, שתהליכי החקיקה בנושא אינם מתקדמים, יזם הפיקוח על הבנקים תיקון מקיף ומרחיב של החוזר בדבר דרכי פעולתו של דירקטוריון בתאגיד בנקאי (חוזר שהוצא עוד בשנת 1973). בהצעת הנוסח החדש של החוזר נקבעו עקרונות הן לגבי דרכי פעולתו והן לגבי הרכבו של דירקטוריון כזה. נקבע בה, כי חובה לכלול בדירקטוריון דירקטורים חיצוניים, וכי מספר חבריו יהיה מוגבל. כמו כן עוסקת ההצעה בתפקידיהם של המפקח הפנימי ורואה החשבון של הבנק, המבקרים את התאגיד ומפקחים עליו. ההצעה נמצאת בשלבי דיון אחרונים בוועדת המשנה של הוועדה המייעצת לענייני בנקאות.

(4) סינוף

בהתאם למדיניות בנק ישראל לעודד את הבנקים להתייעלות, היתה גם מדיניות הסינוף שלא לאפשר פתיחתם של סניפים חדשים, אלא במקרים חריגים. התייעלות הבנקים, שהחלה בשלהי 1983 — וניצניה הראשונים התבטאו אז בירידת מספר המשרדים הבנקאיים ובעיקר הדלפקים — נמשכה ביתר שאת בשנת 1984: נפתחו 10 סניפים חדשים⁹, נסגרו 60 סניפים ו-18 סניפים הועתקו למקום אחר.

(5) הדיווח הכספי לציבור

- א. בפברואר 1984 הודיעה המפקחת על הבנקים על שינויים בהוראות בדבר עריכת דוחות כספיים לשנת 1983, ובמיוחד בדבר כללי הטיפול בניירות ערך בנקאיים שבהסדר. כן ניתנו הנחיות בדבר גילוי עסקאות ויתרות עם צדדים קשורים, המושתתות על גילוי דעת מס' 29 של לשכת רואי החשבון בישראל.
- ב. ביוני 1984 נדרשו הבנקים לכלול נתונים מתואמים להשפעת האינפלציה בתמציות הדוחות הכספיים החצי-שנתיים.
- ג. בינואר 1985 הוציאה המפקחת על הבנקים מהדורה חדשה של ההוראות בדבר עריכת דוחות כספיים שנתיים של בנקים. מהדורה זו החליפה את ההוראות הקודמות משנת 1973 וחוזרים שונים שהוצאו מאז. חלק מהשינויים בהוראות נובע מעקרונות חשבונאיים ומכללי דיווח שקבעה לשכת רואי החשבון בישראל, וחלק מהשינויים מטרתם לשפר את תוכנם ודרך עריכתם של הדוחות הכספיים.

⁹ ראה הערה 7 לעיל.

ד. בינואר 1985 החליטה לשכת רואי החשבון בישראל לפרסם הצעת גילוי דעת בדבר השפעת השינויים בכוח הקנייה הכללי של השקל על הדיווח הכספי. לפי הצעת גילוי הדעת יכלול הדוח הכספי נתונים מתואמים בלבד, ואילו מידע על בסיס נומינלי ייכלל בביאורים לדוחות הכספיים. בפברואר 1985 הוציאה המפקחת על הבנקים חוזר, ובו הוראות, המחילות את המלצות הצעת גילוי הדעת, בשינויים מסוימים, על הדוחות הכספיים של התאגידים הבנקאיים לשנת 1984.

(6) המידע והדיווח הסטטיסטי

במקביל למערכת המידע הקיימת על מחירי אשראי במערכת הבנקאות, הוחל בשנת 1984 בפיתוח מערך מידע לעניין מחירי הפיקדונות. בשנת 1984 הוכנסו שינויים בדרישות הדיווח לגבי הדוח השבועי והדוח החודשי על הנכסים וההתחייבויות, הדוח על הכנסות והוצאות והדוח על תכניות חיסכון. זאת כדי להתאימם לסוגים החדשים של פיקדונות ותכניות החיסכון ולשינויים בדרישות הנזילות ובסוגי ניירות הערך (ניירות ערך שבהסדר המניות ומילווה קצר מועד). כמו כן שונו דרישות הדיווח על סעיפים ספציפיים — כדי לקבל פירוט נוסף, שישפר את המעקב והניתוח של פעילות המוסד הבורר ופעילות המערכת. הדיווח החודשי על הגבלת הערבויות על פי צו הערבויות הותאם להוראת השעה שצוינה בסעיף ג(1) לעיל. השנה הוחל בדיווח שבועי על תקבולים ותשלומים במטבע חוץ, נוסף על הדיווח החודשי המקובל.

במסגרת הדיווח של הבנקים למשכנתאות הופעל דיווח חודשי חדש על "פעילות במשכנתאות". בוטל הדיווח השנתי של הבנקים למשכנתאות על יתרות של פיקדונות מאושרים למתן הלוואות.

(7) הפעלת המערכת של "חוק שיקים ללא כיסוי, התשמ"א — 1981"

בשנת 1984 המשיכה לפעול המערכת הממוכנת, שהקים הפיקוח על הבנקים לשם ריכוז המידע והגבלת לקוחות בנסיבות מחמירות. מספר הלקוחות המוגבלים ירד במשך שנת 1984, והגיע בסוף השנה לכ-13,000 — לעומת כ-25,500 לקוחות מוגבלים בסוף שנת 1983. מספר הלקוחות שהוגבלו בנסיבות מחמירות עלה בסוף שנת 1984 לכ-4,800, לעומת כ-4,100 בסוף שנת 1983. מספר החשבונות המוגבלים היה בסוף שנת 1984 כ-25,700 לעומת כ-31,700 בסוף שנת 1983.

(8) הביקורת על המוסדות הבנקאיים הרגילים בישראל

בשנת 1984 נערכו במוסדות הבנקאיים הרגילים הפועלים בישראל כ-250 פעולות ביקורת מקיפות; בעקבותיהם נשלחו אליהם 110 דוחות, המצביעים על ליקויים בתחומי פעולה שונים, והמוסדות נדרשו לתקנם.

הנושאים העיקריים שבהם עסקו צוותי הביקורת בשנת 1984 נגעו בייחוד בהיבטים יציבותיים. נבדקו אשראים וביטחונות של תושבי ישראל ותושבי חוץ, לרבות אשראי ליהלומנים. הבדיקה הקיפה גם את הבקרה והשליטה של הנהלות הבנקים על תיק האשראי. כן נבחנו חתך רוחב של לוויים בעלי פוטנציאל סיכון גבוה. במספר מוסדות נבדקה פעילות הדייקטוריון, הביקורת הפנימית ודרך אכיפת הוראות הנזילות במספר סעיפים — ובעיקר אלה הנוגעים לפוויציה של הבנק במטבע חוץ.

נוסף על כך נבדקו נושאים שונים הנוגעים לשירות ללקוח, בעיקר בתחום עמלות, דמי ניהול תכניות חיסכון, פיקדונות ללא תנועה ופעולות המכשירים האוטומטיים.

(9) המעקב אחר המוסדות הבנקאיים הרגילים והערכת פעילותם לאור מאפייני הפעילות של מערכת הבנקאות השנה, הדגישו קבוצות ההערכה המוסדית בעבודתן סקירות מקיפות וניתוחים תקופתיים של המוסדות הבנקאיים השונים, תוך התחשבות במאפייני הפעילות המיוחדים לכל מוסד ומוסד.

מצבו הכלכלי של המשק חייב את קבוצות ההערכה המוסדית במעקב מוגבר אחר מערך האשראי והביטחונות של המוסדות הבנקאיים השונים. בהקשר זה יושמו נוהלי בקרה ודיווח חדשים לגבי אשראי לבעלי זיקה בכמה מוסדות. בחלק מהמקרים מתנהל מעקב שוטף אחר הלווים הגדולים במוסד הבנקאי.

השנה, על רקע הקשיים במאזן התשלומים, הושם דגש על ניתוח פעילות הבנקים במטבע חוץ עם תושבי חוץ, בנפרד מפעילותם עם תושבי ישראל. מערך הדיווח על שלוחות חוץ לארץ של הבנקים הישראליים שופר והורחב. שיפור זה, בצירוף ביקורות על פעילות השלוחות, מאפשר את ניתוח פעילותן העסקית, ומהווים חוליה נוספת, שתאפשר את ניתוח פעילותה של הקבוצה הבנקאית כולה; וזאת נוסף על ניתוח פעילותו של המוסד הבנקאי הבודד.

(10) המחקר והפצתו של הידע הבנקאי בין הנושאים שבהם עסקה היחידה ונכתבו לגביהם ניירות עמדה ניתן למנות:

- הסדר המניות הבנקאיות;
- הגבלת חשיפת לווה בודד וקבוצת לוויים;
- תמחיר פעולות בנקאיות;
- חשיפה לפעילות במטבע חוץ;
- שינוי צו הערבויות והחלתו על הקבוצה הבנקאית;
- שיפור הכלים לניתוח הדוחות של התאגיד הבנקאי והקבוצה הבנקאית.

בכלל שנה, פורסמו הסקירה השנתית של המפקח על הבנקים לשנת 1983 בעברית, תמציתה באנגלית והסטטיסטיקה השנתית של המוסדות הבנקאיים, 1979 – 1983, בעברית ובאנגלית. הושלמה הכנת החוברת "סוגיות בבנקאות" 5, הכוללת ארבעה מאמרים: "השפעתם של מכשירי הבנק האוטומטיים על הביקוש לפיקדונות עו"ש"; "שיעור הניצול של מסגרות אשראי בישראל, ניתוח אמפירי"; "תפקידו של קיצוב אשראי בנקאי בתהליך קביעת שיעורי הריבית"; "מבט חדש על כלכלת ריגון".

(11) מסלקת הבנקים

חברת מרכז סליקה בנקאי בע"מ, שהוקמה בידי הבנקים בישראל ובנק ישראל במטרה לסלוק חיובים וזיכויים בשיטה ממוכנת, החלה את פעולתה ב-1.6.1984. החברה החלה לפעול בשני נושאים — זיכויים (בעיקר משכורות) וחיובים על-פי הרשאה. החברה מקבלת ממוסדות שונים, כנציגת הבנקים, סרטים מגנטיים או דיסקטים, המכילים זיכויים וחיובים לכלל המערכת הבנקאית. החברה מבצעת את העיבודים הנדרשים, כולל התחשבות הסליקה הנרשמת בחשבוניות הבנקים בבנק ישראל.

(12) הוועדה המייעצת כעניינים הנוגעים לעסקי בנקאות

הוועדה דנה בנושאים שונים הנוגעים למערכת הבנקאות, ובהם סקירת המפקח על הבנקים על מערכת הבנקאות 1983; הוראות בדבר עריכת דוחות כספיים שנתיים וחצי שנתיים; הערכה מחדש של בנייני תאגידים בנקאיים; סגירת סניפי בנקים; עמלות בנקים; תיקונים לצו הבנקאות בדבר ערבויות; תיקון לצו הבנקאות (עמלות פירעון מוקדם); הפיקות על שלוחות של בנקים ישראליים בחוץ לארץ; תתמות על הנפקות של ניירות ערך; עמלות ניהול חשבוניות עובר ושב;

354 בנק ישראל, דין וחשבון 1984

גילוי אופן חישוב ריבית על אשראי והדיווח עליה ללקוח; דירקטוריון (נושא זה הועבר לוועדת משנה, והיא דנה בו); ביקורת פנימית ופעילות רואה חשבון של תאגיד בנקאי; הטיפול בחובות בעייתיים; מגבלות על חבות של קבוצת לוויים.

(13) הבנקים הערביים

נוסף על הפעילות הרגילה בחשבונות הלקוחות בסניפים הסגורים של הבנקים הערביים ביהודה ושומרון נעשו מאמצים לשפר את תפקודו של "בנק פלשטין" בעזה, הפועל כיום במטבע ישראלי בלבד — גם בתחום הדיווח לבנק ישראל.

השנה החל מו"מ עם משקיעים מקומיים ביהודה ושומרון על הקמתו של בנק מקומי חדש בשטחים. הדיונים טרם נסתיימו.

(14) מערך יחסי בנק — לקוח ופניות הציבור

משגברה מודעות הציבור לזכויותיו ולאחר הסדר המניות הבנקאיות בשלהי 1983, עלה במדה ניכרת מספר פניות הציבור ליחידה לפניות הציבור בפקוח על הבנקים. היחידה מבררת אותן על פי סעיף 16 לחוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א — 1981. בשנת 1984 הגיע מספר הפניות ל-3,108 — גידול של 19 אחוזים לעומת מספרן בשנת 1983.

כדי לחזק מגזר זה הוקמה בפקוח על הבנקים בראשית 1985 יחידה העוסקת ביישום לקחי הפניות הבודדות של הציבור הנמצאות מוצדקות והשלכתן על כלל המערכת, לטובת כלל הלקוחות.

כמו כן עוסקת יחידה זו בריכוז השוטף של תעריפי העמלות שגובים המוסדות הבודדים ובבדיקתם.

(15) ועדות שפעלו במהלך 1984 והפיקו נטל בהן חלק

א. דו"ח הצוות לבחינת יישום חוק הבנקאות (שירות ללקוח) התשמ"א — 1981: ביום 28 באוקטובר 1983 מינה שר המשפטים צוות לבדיקת הנושאים, שבהם ראוי להתקין תקנות לכיצוע "חוק הבנקאות (שירות ללקוח) התשמ"א — 1981".

הצוות, בראשות המפקחת על הבנקים ובהשתתפות היועץ המשפטי של בנק ישראל, נציגי משרד המשפטים ומשרד האוצר, בחן את סעיפי החוק ואת יישומו בפועל, והמליץ לתת הנחיות בסעיפים שבהם הסמך החוק את הנגיד לקבוע כללים — בעניין גילוי נאות, בעניין המועדים שבהם ייזקפו זיכויים וחייבים לחשבון הלקוח ובעניין דרכי חישוב הריבית. הצוות (שסיים את עבודתו) קבע, מהו מידע מהותי שעל הבנק להביא לידיעת הלקוח בפעולותיו השונות עם הבנקים. ואף עסק בפירוט במידע כזה על סוגים שונים של חשבונות — דוגמת חשבונות עובר ושב, תכניות חיסכון, עסקאות בניירות ערך, עסקאות במטבע חוץ וערבויות.

ב. ועדה לקביעת הסדרים תחיקתיים לגבי ויסות שערי ניירות ערך ונושא יעוצי ניירות ערך: הוועדה, בראשות מנכ"ל משרד המשפטים, מונתה לאחר הסדר המניות כדי לקבוע הסדרים תחיקתיים לגבי ויסות שערי ניירות ערך ומעמדם של הבנקים וגופים אחרים הפועלים במסגרת שוק ההון כיועצי ניירות ערך. במשך שנת 1984 נקבעו התחומים העיקריים שהוועדה אמורה להמליץ בהם ואף הוגשו טיוטות להצעות חוק שתציע, בשלושה נושאים: (1) קביעת כללים מוגדרים בדבר השפעה על מחירם של ניירות ערך הנסחרים בבורסה; (2) רכישת מניות ביד היחברה המנפיקה אותן; (3) הסדרת הייעוץ בניירות ערך, ניהול תיקי משקיעים והגופים שיורשו לעסוק בכך.

נוסף על אלה השתתף הפיקוח על הבנקים גם בוועדה הבודקת את דרכי פעילותן של קרנות הנאמנות ובוועדת חוזים אחרים.

9. הנפקת שטרי כסף, מעות ומטבעות

א. הנפקת שטרי כסף ומעות

בשנת 1984 הוכנסו למחזור שני שטרי כסף חדשים: הראשון, בערך 5,000 שקלים, שהונפק למחזור ב-9 באוגוסט, נושא את דיוקנו של לוי אשכול, ראש הממשלה בשנים 1963 עד 1969, וצבעו השליט הוא כחול. המוטיבים המופיעים על שני צדי השטר מסמלים אירועים שהתרחשו

לוח

מטבעות שהוטבעו בשנים תש"ם – תשמ"ד מסדרת

השנה	1 אגורה חדשה	5 אגורות חדשות	10 אגורות חדשות	½ שקל
תש"ם	200,000,000 קנדה	69,532,000 קנדה	167,932,000 קנדה	52,308,000 ברן
תשמ"א	1,000,000 קנדה	1,000,000 קנדה	123,000,000 שטוטגרט	15,296,000 צרפת
			90,000,000 צרפת	37,976,000 ישראל
			28,160,000 ישראל	
תשמ"ב	1,000,000 שטוטגרט	5,000,000 שטוטגרט	23,000,000 שטוטגרט	18,808,484 ישראל
תשמ"ג			2,500,000 ישראל	250,000 ישראל
תשמ"ד			500,000 ישראל	250,000 ישראל
סך הכול	202,000,000	75,532,000	435,092,000	124,888,484
התכות	90,004,000	18,096,000	106,474,600	51,926,325
סך הכול	111,996,000	57,436,000	328,617,400	72,962,159

(1) כולל 2 מיליון מעות חנוכה.

(2) מטבעות "הרצל".

(3) כמיות לא סופיות.

בתקופתו ונושאים שעסק בהם — פנורמה של ירושלים בצדו האחד, ביטוי לאיחוד העיר, ומוביל המים הארצי, על רקע שדות מעובדים, בצדו השני, ביטוי לשני תחומים שטיפח — מים והתיישבות.

השטר השני, שהוא בן 10,000 שקלים, והוכנס למחזור ב־27 בנובמבר, נושא את דיוקנה של גולדה מאיר, שכינה כראש ממשלת ישראל בשנים 1969 עד 1974. צבעו השליט של שטר זה הוא כתום. ליד הדיוקן מצויר עץ, שענפיו המשולבים יוצרים מעין מגן דוד, ובמרכזו מנורת

ט"ו 12

השקל בציון מקומות ההטבעה, עד ליום 31.12.1984

1 שקל	5 שקלים	10 שקלים	50 שקלים	100 שקלים
99,000,000 צרפת				
15,570,000 בן				
39,970,000 ישראל				
15,850,000 צרפת	18,000,000 צ'ילה	18,000,000 שטוטגרט		
	12,000,000 צרפת	18,084,123 ישראל		
26,630,200 ישראל	994,000 ישראל	17,851,000 ישראל		
30,000,000 קנדה	9,000,000 צ'ילה	122,878,000 ¹ ישראל	6,556,358 ³ ישראל	15,000,000 קנדה
2,205,000 ישראל	8,008,000 ישראל	22,002,500 ² בן		5,320,000 ³ ישראל
229,225,200	48,002,000	78,815,623	6,556,358	20,320,000
54,221	4,150	19,428	—	—
229,170,979	47,997,850	78,796,195	6,556,358	20,320,000

שבעת הקנים. על גב השטר מופיעה התמונה הידועה של קבלת הפנים שנערכה לגולדה מאיר מול בית הכנסת במוסקבה, כאשר הגיעה לכהן שם כצירת ישראל ב־1948, ובצד – הקריאה "שלח את עמי".

כמו בשטרות בני 500 ו־1,000 השקלים, גם מדותיהם של שני השטרות החדשים הן 138×76 מ"מ.

ב־1984 הונפקו גם שתי מעות חדשות, שבאו להחליף שטרות היוצאים מהמחזור: ב־8 במארס הונפק למחזור מטבע בערך 50 שקלים. על פניו מוטבע, בצורתו המקורית, מטבע יהודי עתיק, מתקופת מלחמת היהודים בירושלים (משנת 69/70 לספירה – השנה הרביעית למרד הראשון). הטבעה של מטבע עתיק בשלמותו על מטבע של מדינת ישראל באה להמחיש את המקורות שמהם נשאבים דגמי המטבעות הישראליים – המטבעות היהודיים העתיקים.

ב־2 במאי 1984 הוכנס למחזור מטבע בן 100 שקלים. גם כאן, על פניו מוטבע מטבע יהודי עתיק בצורתו המקורית – מטבע מתקופת מתתיהו אנטיגונוס (39/40 לפנה"ס), ועליו מנורת שבעת הקנים.

ב־10 בינואר 1984 הוכנסה למחזור מהדורה נוספת, בת כ־2 מיליון יחידות, של מטבע בן 10 שקלים. בצד הנושא טבוע בעיצוב שקע דיוקנו של בנימין זאב הרצל.

ב־2 בינואר 1985 הונפקה למחזור מהדורה מיוחדת, בת כמיליון יחידות, של מטבע 50 שקלים עם חותמת הטבעה התשנ"ה. גם כאן טבוע הנושא בעיצוב שקע, ועליו דיוקן דוד בן גוריון. עם ההוצאה ההדרגתית של השטר בערך זה מהמחזור, בא מטבע זה להנציח את ראש הממשלה הראשון של מדינת ישראל.

ב־2 בדצמבר 1984 הוכנסה למחזור מהדורה מיוחדת בת כ־2 מיליון יחידות, של המטבע בן 100 השקלים, שלצד הערך שלו נוספו המלים "חנוכה – HANUKKA" בצירוף חנוכייה זעירה.

ב־31 במארס 1984 בוטלה המעה בת 5 האגורות החדשות, ומאז אין היא משמשת עוד הילך חוקי. בפברואר 1985 פרסם נגיד בנק ישראל צו, שלפיו המעות בנות 10 אגורות חדשות ומחצית השקל יחדלו להיות הילך חוקי ב־28.2.1985.

ב. הנפקת מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים

בשנת 1984 הנפיק בנק ישראל מטבע זיכרון ליום העצמאות התשמ"ד, שנושאו "אחוות ישראל". הונפקו שתי מהדורות כסף (בהרכב 850 אלפיות כסף ו־150 אלפיות נחושת) – רגיל וקשוט, ומהדורה קשטה של זהב (בהרכב 900 אלפיות זהב ו־100 אלפיות נחושת).

להלן תיאור המטבעות:

כסף רגיל: ערך נקוב שקל אחד; משקל 14.4 גרם; קוטר 30 מ"מ; שוליים חלקים; כותרת שוליים בכתב עברי עתיק – "שנת ל"ו למדינת ישראל".

כסף קשוט: ערך נקוב 2 שקלים; משקל 28.8 גרם; קוטר 37 מ"מ; שוליים חלקים; כותרת שוליים בכתב עברי עתיק – "שנת ל"ו למדינת ישראל".

זהב קשוט: ערך נקוב 10 שקלים; משקל 17.28 גרם; קוטר 30 מ"מ; שוליים מחורצים. כבכל שנה הונפק ב־1984 מטבע חנוכה; נושאו חנוכייה מגיטו טרזיינשטט. הונפקו שתי מהדורות כסף (בהרכב 850 אלפיות כסף, ו־150 אלפיות נחושת) – רגיל וקשוט. להלן תיאור המטבעות:

כסף רגיל: ערך נקוב שקל אחד; משקל 14.4 גרם; קוטר: 30 מ"מ; שוליים חלקים. כסף קשוט: ערך נקוב 2 שקלים; משקל 28.8 גרם; קוטר: 37 מ"מ; שוליים מחורצים.

כן הונפק בשנת 1984 המטבע השלישי בסדרת "אתרים בארץ הקודש", שהוקדש ל"נחל קדרון". הונפקו שתי מהדורות כסף (850 אלפיות כסף ו-150 אלפיות נחושת) — רגיל וקשוט — ומהדורת זהב (900 אלפיות זהב ו-100 אלפיות נחושת). למטבע זה, כמו לאחרים בסדרה, 12 צלעות.

להלן תיאור המטבעות:

כסף רגיל: ערך נקוב חצי שקל; משקל 7.2 גרם; קוטר 23 מ"מ; שוליים חלקים.
 כסף קשוט: ערך נקוב שקל אחד; משקל 14.4 גרם; קוטר 30 מ"מ; שוליים מחורצים.
 זהב: ערך נקוב 5 שקלים; משקל 8.63 גרם; קוטר 22 מ"מ; שוליים מחורצים.
 ככשנים קודמות, הוטבעה סדרה מיוחדת בת 7 מטבעות, בעריכים נקובים הזהים לאלה שהיו אז במחזור — מ-10 אגורות חדשות ועד 100 שקלים — בעובי כפול (סוג Piefort). המטבעות בעריכים $\frac{1}{2}$ שקל, 1 שקל, 10 שקלים ו-100 שקלים עשויים מקופר-ניקל, והעריכים 10 אגורות חדשות, 5 שקלים ו-50 שקלים עשויים מברונזה. הונפקו 25,000 סדרות כאלה.
 להלן הכמויות המעודכנות של סדרות העובי הכפול, לאחר החזרת העודפים לבנק ישראל:
 תשמ"א (1981): 30,217 סדרות; תשמ"ב (1982): 18,735 סדרות; תשמ"ג (1983): 17,177 סדרות.

לוח ט'-13

כמויות הנפקה מעודכנות של מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים, תשי"ח — תשמ"ד

המטבע	המטבעה	הסוג	כמויות ההנפקה הקודמות	מטבעות שהושחתו	כמויות ההנפקה המעודכנות
מטבעות יום העצמאות					
תשי"ח (מנורה)	אוטרקט	רגיל	97,901	21	97,880
	אוטרקט	קשוט	2,000	—	2,000
תשי"ט (ושבו בנים)	ברן	רגיל	27,059	25	27,034
	ברן	קשוט	4,721	19	4,702
תש"ך (הרצל)	ברן	רגיל	34,322	21	34,301
	ברן	קשוט	4,867	20	4,847
תשכ"א (בר מצוה)	אוטרקט	רגיל	19,407	24	19,383
	אוטרקט	קשוט	4,495	20	4,475
תשכ"ב (ופרח ישראל)	אוטרקט	רגיל	10,420	22	10,398
	אוטרקט	קשוט	5,000	20	4,980
תשכ"ג (ימאות)	רומא	רגיל	5,990	10	5,980
	רומא	קשוט	4,500	—	4,500
תשכ"ד (מוזיאון)	רומא	רגיל	11,007	22	10,985
	רומא	קשוט	4,461	20	4,441
תשכ"ה (כנסת)	רומא	רגיל	25,187	20	25,167
	רומא	קשוט	7,577	20	7,557
תשכ"ו (עם ישראל חי)	אוטרקט	רגיל	32,394	20	32,374
	אוטרקט	קשוט	10,408	20	10,388
תשכ"ז (אילת)	אוטרקט	רגיל	30,196	20	30,176
	אוטרקט	קשוט	7,720	20	7,700

המטבע	המטבעה	הסוג	כמויות ההנפקה הקודמות	מטבעות שהושחתו	כמויות ההנפקה המעודכנות
תשכ"ח (ירושלים)	ברן	רגיל	50,000	—	50,000
תשכ"ט (שלום)	ברן קרצ'מר	קשוט	20,501	—	20,501
	ירושלים	רגיל	20,199	—	20,199
	סן-פרנציסקו	רגיל	39,924	20	39,904
	סן-פרנציסקו קרצ'מר	קשוט	19,878	20	19,858
תשל"ל (מקוה ישראל)	ירושלים	רגיל	47,547	20	47,527
	ברן	קשוט	22,474	20	22,454
תשל"א (תעשיה)	ירושלים	רגיל	22,700	—	22,700
	אוטרכט	רגיל	29,982	21	29,961
	אוטרכט	קשוט	17,501	—	17,501
תשל"ב (תעופה)	ירושלים	רגיל	49,870	20	49,850
	ירושלים	קשוט	15,000	—	15,000
תשל"ג (מגילת העצמאות)	ירושלים	רגיל	123,991	18	123,973
	ירושלים	קשוט	41,500	—	41,500
תשל"ד (תחיית הלשון העברית)	ירושלים	רגיל	127,233	20	127,213
	ירושלים	קשוט	49,697	20	49,677
תשל"ה (מילוה העצמאות)	ירושלים	רגיל	49,178	20	49,158
	ירושלים	קשוט	39,887	20	39,867
תשל"ו (כ"ח לישראל)	ירושלים	רגיל	37,850	19	37,831
	ירושלים	קשוט	27,500	9	27,491
תשל"ז (אחוות עמים)	ירושלים	רגיל	37,010	19	36,991
	ירושלים	קשוט	26,775	20	26,755
תשל"ח (ל' למדינה)	ירושלים	רגיל	40,440	16	40,424
	ברן	קשוט	21,842	16	21,826
תשל"ט (אם הבנים)	ירושלים	רגיל	24,150	22	24,128
	אוטוה	קשוט	16,140	18	16,122
תש"ס (שלום ישראל מצרים)	ברן	רגיל	20,205	—	20,205
	ברן	קשוט	12,918	—	12,918
תשמ"א (עם הספר)	אוטוה	רגיל	16,356	19	16,337
	אוטוה	קשוט	11,358	—	11,358
תשמ"ב (רוטשילד)	פריס	רגיל	13,335	47	13,288
	שטוטגרט	קשוט	9,555	30	9,525
תשמ"ג (צה"ל)	שטוטגרט	רגיל	16,000	1,250	14,750
	שטוטגרט	קשוט	10,000	—	10,000
תשמ"ד (אחוות ישראל)	צרפת	רגיל	15,000	5,300	9,700
	שטוטגרט	קשוט	12,000	3,474	8,526

המטבע	המטבעה	הסוג	כמויות ההנפקה הקודמות	מטבעות שהושחתו	כמויות ההנפקה המעודכנות
מטבעות זהב					
תש"ך (הרצל)	ברן	רגיל	10,498	20	10,478
תשכ"ג (וייצמן) 50 ל"י	ברן	קשוט	6,202	—	6,202
תשכ"ג (וייצמן) 100 ל"י	ברן	קשוט	6,203	—	6,203
תשכ"ה (בנק ישראל)	ברן	רגיל	6,014	21	5,993
	ברן	קשוט	1,502	—	1,502
תשכ"ז (ניצחון)	ברן	קשוט	9,004	—	9,004
תשכ"ח (ירושלים)	ברן	קשוט	12,500	—	12,500
תשכ"ט (שלום)	אוטרקט	קשוט	12,500	—	12,500
תשל"א (שלח את עמי)	ברן	קשוט	9,994	20	9,974
תשל"ג (מגילת העצמאות) 50 ל"י	ברן	קשוט	27,762	20	27,742
תשל"ג (מגילת העצמאות) 100 ל"י	ברן	קשוט	27,510	20	27,490
תשל"ג (מגילת העצמאות) 200 ל"י	ברן	קשוט	17,927	20	17,907
תשל"ה (מילוה העצמאות)	אוטרקט	קשוט	31,731	20	31,711
תשל"ה (בן-גוריון)	ברן	קשוט	47,566	20	47,546
תשל"ח (ל' למדינה)	ברן	קשוט	12,080	19	12,061
תש"ס (שלום ישראל מצרים)	אוטווה	קשוט	6,407	6	6,401
תשמ"א (עם הספר)	אוטווה	קשוט	5,673	22	5,651
תשמ"א (ד'בוטינסקי)	אוטווה	קשוט	7,500	11	7,489
תשמ"ב (רוטשילד)	אוטווה	קשוט	4,930	37	4,893
תשמ"ג (צה"ל)	ברן	קשוט	4,000	168	3,832
תשמ"ג (קומראן)	מינכן	קשוט	6,000	1,058	4,942
תשמ"ד (אחוות ישראל)	קנדה	קשוט	5,000	1,202	3,798
תשמ"ד (הרודיון)	מינכן	קשוט	5,000	648	4,352
תשמ"ה (נחל קדרון)	ברן	קשוט	5,000	2,250	2,750

מטבעות חנוכה					
תשי"ט (תורה אור)	ברן	רגיל	149,634	22	149,612
	ברן	קשוט	5,000	—	5,000
תש"ך (דגניה)	אוטרקט	רגיל	49,495	22	49,473
	אוטרקט	קשוט	4,742	20	4,722
תשכ"א (סאלד)	אוטרקט	רגיל	16,820	20	16,800
	אוטרקט	קשוט	3,000	—	3,000
תשכ"ב (וישלך נפשו מנגד)	אוטרקט	רגיל	18,839	20	18,819
	אוטרקט	קשוט	9,364	20	9,344
תשכ"ג (חנוכייה איטלקית)	ברן	רגיל	9,598	20	9,578
	ברן	קשוט	5,981	20	5,961
תשכ"ד (חנוכייה מרוקאית)	אוטרקט	רגיל	9,966	20	9,946
	אוטרקט	קשוט	5,452	20	5,432

המטבע	המטבעה	הסוג	כמויות ההנפקה הקודמות	מטבעות שהושחתו	כמויות ההנפקה המעודכנות
תשל"ג (חנוכייה רוסית)	ירושלים	רגיל	74,544	18	74,526
	ירושלים	קשוט	22,376	20	22,356
תשל"ד (חנוכייה מבבל)	ירושלים	רגיל	94,724	18	94,706
	ירושלים	קשוט	44,900	20	44,880
תשל"ה (חנוכייה מדמשק)	ירושלים	רגיל	74,151	18	74,133
	ירושלים	קשוט	58,682	20	58,662
תשל"ו (חנוכייה מהולנד)	ירושלים	רגיל	44,254	18	44,236
	ירושלים	קשוט	33,577	20	33,557
תשל"ז (חנוכייה מארה"ב)	ירושלים	רגיל	24,884	18	24,866
	ירושלים	קשוט	20,000	—	20,000
תשל"ח (חנוכייה מירושלים)	ירושלים	רגיל	46,136	9	46,127
	ירושלים	קשוט	29,549	13	29,536
תשל"ט (חנוכייה מצרפת)	ירושלים	רגיל	36,200	—	36,200
	אוטווה	קשוט	22,300	—	22,300
תש"ס (חנוכייה מצרית)	ברן	רגיל	31,635	23	31,612
	ברן	קשוט	19,062	22	19,040
תשמ"א (חנוכייה קורפור)	אוטווה	רגיל	23,800	26	23,774
	אוטווה	קשוט	15,490	42	15,448
תשמ"ב (חנוכייה מפולין)	פריס	רגיל	16,151	16	16,135
	שטוטגרט	קשוט	11,221	16	11,205
תשמ"ג (חנוכייה מתימן)	פריס	רגיל	22,000	7,509	14,491
	שטוטגרט	קשוט	9,000	—	9,000
תשמ"ד (חנוכייה מפראג)	פריס	רגיל	15,000	2,000	13,000
	ברן	קשוט	12,000	1,106	10,894
תשמ"ה (חנוכייה מטרויינשטט)	צרפת	רגיל	16,000	—	16,000
	שווייץ	קשוט	12,500	—	12,500

מטבעות פדיון הבן

תשל"ז	ירושלים	רגיל	48,888	18	48,870
	סן-פרנציסקו	קשוט	14,759	20	14,739
תשל"א	ירושלים	רגיל	30,182	20	30,162
	סן-פרנציסקו	קשוט	13,937	20	13,917
תשל"ב (עם סימן)	ירושלים	רגיל	29,782	20	29,762
תשל"ב (כלי סימן)	ירושלים	רגיל	14,984	20	14,964
	ירושלים	קשוט	12,483	20	12,463
תשל"ג	ירושלים	רגיל	100,714	18	100,696
	ירושלים	קשוט	14,877	20	14,857
תשל"ד	ירושלים	רגיל	108,585	20	108,565
	ירושלים	קשוט	44,388	20	44,368
תשל"ה	ירושלים	רגיל	62,225	20	62,205
	ירושלים	קשוט	49,232	20	49,212

המטבע	המטבעה	הסוג	כמויות ההנפקה הקודמות	מטבעות שהושחתו	כמויות ההנפקה המעורכות
תשל"ו	ירושלים	רגיל	37,380	17	37,363
	ירושלים	קשוט	29,470	20	29,450
תשל"ז	ירושלים	רגיל	32,100	—	32,100
	ירושלים	קשוט	18,576	19	18,557
מטבעות מיוחדים					
תשכ"ז (ניצחון)	ברן	רגיל	234,506	27	234,479
	קרצ'מר				
	ירושלים	קשוט	50,420	20	50,400
תשל"א (שלח את עמי)	ירושלים	רגיל	73,482	20	73,462
	ירושלים	קשוט	20,206	—	20,206
תשל"ה (בן-גוריון)	ירושלים	רגיל	99,329	20	99,309
	ברן	קשוט	64,193	20	64,173
תשמ"א (ד'בוטינסקי)	אוטווה	רגיל	14,500	11	14,489
	אוטווה	קשוט	12,250	—	12,250
סדרת אתרים בארץ הקודש					
תשמ"ג (קומראן)	פריס	רגיל	20,000	4,846	15,154
	מינכן	קשוט	9,000	—	9,000
תשמ"ד (הרדיון)	מינכן	רגיל	15,000	3,949	11,051
	מינכן	קשוט	12,000	1,621	10,379
תשמ"ה (נחל קדרון)	צרפת	רגיל	12,000	4,350	7,650
	שטוטגרט	קשוט	11,000	4,150	6,850
מטבעות 1/2 שקל (פורים)					
תשכ"א	אוטרכט	רגיל	19,977	20	19,957
	אוטרכט	קשוט	4,941	20	4,921
תשכ"ב	אוטרכט	רגיל	19,928	20	19,908
	אוטרכט	קשוט	9,934	20	9,914

ג. המחזור

בסוף 1984 היו במחזור 92.4 מיליון שטרות ו-864.2 מיליון מעות מסדרת השקל, בערך כולל של 161.55 מיליארדי שקלים.

בשנת 1984 הונפקו למחזור שני עריכים חדשים. השטר בן 5,000 השקלים, שהונפק באוגוסט, הגיע תוך ארבעה חודשים, בערב כניסת השטר בן 10,000 השקלים, ל-65 אחוזים מכלל המחזור, ובסוף השנה ירד משקלו של שטר זה ל-51 אחוזים מערך המחזור.

שטר 10,000 השקלים הונפק בסוף נובמבר, ועד סוף שנת 1984 הגיע לכ-30 אחוזים מערך המחזור. משקלם הכולל של שני העריכים החדשים הגיע בסוף 1984 ל-81 אחוזים מערך המחזור.

הנפקתם של שני העריכים החדשים למחזור איפשרה לשמור על כוח הקנייה של העריכים הגבוהים במחזור. כוח הקנייה של שטר 10,000 השקלים היה בסוף 1984 גבוה פי שניים מכוח הקנייה של העריך הגבוה במחזור (1,000 שקלים) בסוף 1983, וזאת אף על פי שהמחירים עלו באותה תקופה בכ-445 אחוזים.

לוח ט'-14

שטרות ומעות במחזור מסדרת השקל, בסוף שנת 1984

מעות		שטרות	
כמות (מיליוני יחידות)	ערך	כמות (מיליוני יחידות)	ערך
96.1	1 אגורות חדשות	7.2	1 שקל
56.7	5 אגורות חדשות	2.3	5 שקלים
313.9	10 אגורות חדשות	2.3	10 שקלים
66.3	½ שקל	10.0	50 שקלים
173.4	1 שקל	20.3	100 שקלים
40.0	5 שקלים	6.5	500 שקלים
96.7	10 שקלים	22.6	1,000 שקלים
8.3	50 שקלים	16.4	5,000 שקלים
12.8	100 שקלים	4.8	10,000 שקלים
864.2	סך כל המעות	92.4	סך כל השטרות

ד. בלאי וצריכה של שטרות

במשך שנת 1984 הוכרו 62.7 מיליון שטרות מסדרת השקל כבלויים. במשך השנה עלה מספר השטרות מסדרה זו ב־8.0 מיליון: צריכת השטרות — המוגדרת כמספר השטרות שנתבלו, בתוספת הגידול במחזור — הסתכמה אפוא ב־70.7 מיליון.

ה. ספיגת מטבעות מסדרת הל"י

להלן כמויות המטבעות מסדרת הל"י, שנספגו והותכו מאז ההכרזה על מטבע השקל.

ו. הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון

ועדה זו עוסקת בתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון, שמנפיק בנק ישראל. היא ממליצה בפני הנגיד על הצעות העיצוב הנראות לה מבין ההצעות שמגישים האמנים המשתתפים במכרזי הבנק, (רשימת חברי הוועדה מופיעה בסוף הפרק).

לוח ט'־15

המטבעות שנספגו והותכו מ־22.2.1980 עד 31.12.1984

הערך	כמות המטבעות הרשומה במחזור ב־22.2.1980	כמות המטבעות הרשומה במחזור ב־31.12.1984	כמות המטבעות שנספגו בתקופה זו
1 אג'	312,642,438	309,998,010	2,644,428
5 אג'	209,070,574	184,131,064	24,939,510
10 אג'	389,336,445	306,266,579	83,069,866
25 אג'	47,734,537	37,068,776	10,665,761
1/2 ל"י	75,462,990	45,878,087	29,584,903
1 ל"י	151,203,315	72,326,506	78,876,809
5 ל"י	30,597,362	9,769,468	20,827,894

(1) לא כולל סדרות מיוחדות (עם סימן מגן דוד ועיר).

לוח ט"ו
המטבע במחזור לפי העריך בסוף השנה, 1983 ו-1984

1984		1983		
מיליוני שקלים	אחוזים	מיליוני שקלים	אחוזים	
—	0.3	—	0.3	שטרי כסף מסדרת הלירות
—	2.4	—	2.4	1+1/2 ל"י
—	6.0	—	6.0	5 ל"י
—	8.3	—	8.3	10 ל"י
—	12.3	—	12.7	50 ל"י
—	13.9	—	14.0	100 ל"י
—	43.2	—	43.7	500 ל"י
				סך הכול
—	7.2	—	7.5	שטרי כסף מסדרת השקל
—	11.3	—	12.0	1 שקל
—	22.7	—	24.6	5 שקלים
—	499.2	2	409.3	10 שקלים
1	2,025.6	6	1,888.7	50 שקלים
2	3,254.3	58	17,317.0	100 שקלים
15	22,655.6	34	10,377.5	500 שקלים
52	82,165.6	—	—	1,000 שקלים
30	47,816.2	—	—	5,000 שקלים
100	158,457.7	100	29,986.6	10,000 שקלים
100	158,500.9	100	30,030.3	סך הכול
				סך כל השטרות
—	0.2	—	0.2	מעות מסדרת הלירות
—	0.3	—	0.3	1 פרוטה עד 500 פרוטות
—	0.9	—	0.9	1 אגורות
—	3.1	—	3.1	5 אגורות
—	0.9	—	0.9	10 אגורות
—	2.3	—	2.3	25 אגורות
—	7.2	—	7.2	1/2 ל"י
—	4.9	—	4.9	1 ל"י
1	19.8	2	19.8	5 ל"י
				סך הכול
—	0.9	—	1.0	מעות מסדרת השקל
—	2.8	—	2.9	1 אגורות חדשות
1	31.4	3	31.6	5 אגורות חדשות
1	33.1	4	32.3	10 אגורות חדשות
6	173.4	16	145.8	1/2 שקל
6	194.8	15	129.4	1 שקל
31	966.7	60	539.9	5 שקלים
13	415.0	—	—	10 שקלים
41	1,283.5	—	—	50 שקלים
99	3,101.6	98	882.9	100 שקלים
100	3,121.4	100	902.7	סך הכול
161,622.3		30,933.0		סך כל המעות
				סך כל שטרי הכסף והמעות
15.5		15.5		מטבעות זיכרון
6.1		5.6		מסדרת הלירות
21.6		21.1		מסדרת השקל
161,643.9		30,954.1		סך הכול
				סך היתרות במחזור

(1) כולל שטרי כסף שנותרו במחזור.

פעילותה של מחלקת מטבע חוץ מתרכזת בניהול יתרות מטבע החוץ של בנק ישראל ובפעולות בנקאיות במטבע חוץ למען הממשלה והבנקים המסחריים. בהתאם לסעיף 37 בפרק השביעי של "חוק בנק ישראל החשי"ד – 1954", מוגבלות עסקות הבנק במטבע חוץ לעסקאות עם ממשלת ישראל, עם המוסדות הלאומיים, עם בנקים מסחריים בארץ ובחוץ לארץ, עם מוסדות פיננסיים בין לאומיים ועם ממשלות זרות.

היתרות מנוהלות לפי המדיניות שקובעות הנהלת בנק ישראל והוועדה המייעצת של הבנק. מדיניות זו שואפת עתה, כמו בעבר, להשיג תשואה נאותה על ההשקעות, תוך סיכון מזערי של יתרות מטבע החוץ. מחלקת מטבע חוץ משקיעה את היתרות במוסדות פיננסיים בחוץ לארץ, ומשתמשת לשם כך במכשירי השקעה מגוונים. לשם הזהירות, מושקעות היתרות בניירות ערך של ממשלות או בערכות ממשלות, או מופקדות בבנקים מבוססים בלבד, לפי רשימה מוגבלת; כן מושם דגש על פיזור גדול של ההשקעות. הקשיים הרבים שפקדו את מערכת הבנקאות הבינלאומית בשנים האחרונות, בחלקם עקב קשיי החזר החובות של המדינות המתפתחות, חייבו את מחלקת מטבע חוץ להגביר את המעקב אחר יציבותם הפיננסית של בנקים בינלאומיים ולערוך את ההתאמות הנדרשות בהשקעותיה במוסדות שונים.

בניהול ההשקעות השנה הודגשה מאוד הבטחת נזילות ההולמת את צורכי המשק הישראלי, למקרה של היווצרות צורך מידי להשתמש ביתרות מטבע חוץ. בשנתיים האחרונות הוחמרו צורכי הנזילות, כתוצאה מקשיי מאזן התשלומים של המשק והלחץ המתמשך על יתרות מטבע החוץ של בנק ישראל. בחודשים יולי עד ספטמבר הגיעה ירידת היתרות לשיאה והסתכמה ב-1.2 מיליארד דולרים.

לצורך ניהול ההשקעות במטבע חוץ הוקדשה תשומת לב ניכרת למעקב אחר ההתפתחויות השוטפות והצפויות בתחום שערי החליפין בין המטבעות הבינלאומיים המרכזיים ולשיעורי הריבית על מטבעות שונים. בהמשך למגמה הכללית השוררת מאז תחילת שנות השמונים, הוסיף הדולר האמריקאי והתחזק ב-1984 בשיעור ניכר לעומת המטבעות האחרים. שיעורי הריבית על הדולר עלו במשך המחצית הראשונה של 1984 וירדו במחצית השנייה של השנה, בעוד ששיעורי הריבית על מטבעות אחרים היו במשך השנה יציבים יחסית. ההתפתחויות בתחומים אלה הובאו בחשבון בקביעת טווח הזמן של השקעת היתרות והרכבן המטבעי.

מחלקת מטבע חוץ משמשת בנקאי למשרדי הממשלה העוסקים ביבוא וביצוא. המחלקה מטפלת בתשלומי המשרדים בחו"ל, בפתיחת אשראים דוקומנטריים ובמתן ערבויות ביצוע לפעולות סחר של הממשלה. כמו כן מטפלת המחלקה בעסקאות הנובעות מהסכמי סחר בילטרליים וגובה שיקים במטבע חוץ המתקבלים במשרדי הממשלה. המחלקה טיפלה בתשלומי המשרדים לספקים בחוץ לארץ, בפתיחת אשראים דוקומנטריים ובמתן ערבויות לפעולות סחר של הממשלה, וכן סייעה לגורמים ממשלתיים העוסקים בתחומי הסחר הבינלאומי בהכנת התקשרויות חוזיות והסכמי סחר, וביצעה תשלומים ותקבולים במטבע חוץ הקשורים לפעילויות הלא-מסחריות של הממשלה.

מחלקת מטבע חוץ מנהלת את חשבונות הפת"ח של הבנקים המסחריים, המופקדים בבנק ישראל על פי הוראות הנזילות, ומבצעת עבור הבנקים תשלומים ותקבולים במטבע חוץ עם מוסדות פיננסיים בחוץ לארץ.

מחלקת מטבע חוץ מנהלת, מטעם בנק ישראל – בתוקף תפקידו כבנק מרכזי – את המסחר היומי במטבע חוץ תמורת שקלים. עד יולי 1984 התנהל המסחר במשך כל שעות הבוקר, תוך

ציטוט שערים רצוף לכל עסקה. מאז מתנהל המסחר לפי שער יומי אחד לכל העסקאות של אותו יום ("Fixing"), הנקבע בצהריים.

שערי הקנייה והמכירה של הדולר, שקובעים הבנקים המסחריים ללקוחותיהם, משמשים בסיס לחישוב השער היציג של הדולר, שמפרסם בנק ישראל. השער היציג למטבעות האחרים מחושב על פי שערי החליפין ביניהם לבין הדולר בשווקי הכספים בעולם.

11. פעולות בנק ישראל כמייצג המדינה במוסדות פיננסיים בינלאומיים

א. קרן המטבע הבינלאומית

ישראל חברה בקרן המטבע הבינלאומית מאז 1954 והיא מיוצגת בה על-ידי בנק ישראל. ב-1984 התקבלו שתי מדינות נוספות כחברות בקרן המטבע, ובכך גדל מספר המדינות החברות במוסד זה ל-148. רוב רובן של המדינות החברות בקרן המטבע מאורגנות בקבוצה לכל קבוצה מנהל, והוא מייצג אותה בהנהלת הקרן, המונה 22 חברים. ישראל כלולה בקבוצה אחת עם הולנד, יוגוסלביה, רומניה וקפריסין. כוח ההצבעה של קבוצה זו הוא 26,885 קולות, השקולים כנגד כ-4 אחוזים.

כ-30 מדינות מסתייעות כיום באשראי של קרן המטבע, במסגרת הסכמי stand-by. על-פי הסכמים אלה מתחייבות המדינות להפעיל תכניות כלכליות להבראת משקיהן; הנהלת קרן המטבע מאשרת תכניות אלו, סגל הכלכלנים של הקרן מפקח על ביצוען. האשראי שקרן המטבע מעניקה במסגרת זו מסתכם כיום ב-13.2 מיליארדי זמ"מ¹⁰. לאחר תקופה של כמה שנים, שבה גדל מאוד מספר המדינות שנוזקו לסיועה של קרן המטבע במסגרת זו, מסתמנת לאחרונה התייצבות במספרן.

תקנות קרן המטבע מחייבות את כל החברות בה לנהל התייעצויות תקופתיות (בדרך כלל — אחת לשנה) על מצבן הכלכלי. לקראת התייעצות כזאת, ביקרה בארץ במאוס 1985 משלחת של כלכלני הקרן, ובראשה המשנה למנהל המחלקה האירופית. במהלך שהותה נפגשה המשלחת עם גורמים שונים, מהסקטור הפרטי ומהסקטור הציבורי — כדי לקבל תמונה מאוזנת על מצב המשק הישראלי. נוסף על כך הסתייע צוות המשלחת בכלכלני בנק ישראל ובכלכלני משרד האוצר בניתוח המגמות המקור-כלכליות והמדיניות הכלכלית. לקראת סוף ביקורה נפגשה המשלחת גם עם ראש הממשלה. בסיכום ראשוני של ממצאיהם, הדגישו כלכלני הקרן את הצורך הרב לצמצם את הוצאות הממשלה, כדי להביא לפתרון את שלוש הבעיות המרכזיות של המשק הישראלי: בעית מאזן התשלומים, החוב הפנימי, והאינפלציה. בהעדר אפשרות להגדיל את ההכנסה ממסים, בגלל נטל המס הכבד, מדגישים כלכלני קרן המטבע, שאת הגירעון התקציבי וההזרמה הנובעת ממנו אפשר לחסל רק בדרך של הפחתת הוצאות הממשלה בכמיליארד דולרים. בהקשר זה קידמה משלחת הקרן בברכה את הצעת החוק להגבלת מימון גירעון התקציב באמצעות אשראי של בנק ישראל. לקראת סוף מאי 1985 יובא דוח המשלחת לדיון בהנהלת הקרן.

¹⁰ זכויות משיכה מיוחדות. יחידת זמ"מ היתה שווה בממוצע הרביעי הראשון של 1985 ל-0.967 דולרים של ארה"ב.

ב. קבוצת הבנק העולמי

הבנק העולמי מכיל בתוכו שלוש מסגרות נפרדות בעלות יעדים שונים: הבנק הבינלאומי לשיקום ולפיתוח (IBRD), התאגיד הבינלאומי לפיתוח (IDA) והחברה הבינלאומית למימון (IFC). ישראל חברה בכולן. בשנת 1984 העניק הבנק העולמי למעלה מ-16 מיליארדי דולרים למדינות מתפתחות¹¹.

עיקר הפעילות של הבנק העולמי מתנהל באמצעות ה-IBRD. ההלוואות שאושרו במסגרת זו היו ב-1984 כ-74 אחוזים מסך ההלוואות והמענקים שחילק הבנק העולמי באותה שנה. ה-IBRD מלווה לממשלות של מדינות מתפתחות, שבהן רמת ההכנסה לנפש היא 2,910 דולרים ומטה לשנה. הכספים מיועדים בעיקר לפרויקטים הקשורים בבניית תשתית כלכלית. בשנת 1984 אישר ה-IBRD הלוואות בסך 11.9 מיליארדי דולרים, לתקופות של 15 עד 20 שנה. מאז 1975 אין ישראל זכאית להלוואות הבנק, כי רמת ההכנסה לנפש גבוהה בה יחסית. בשנת 1982 סיימה ישראל את ניצול תרות ההלוואות שאושרו בעבר, ושימשו לפיתוח מקורות מים, מערכת כבישים, חקלאות ומחקר בשטחים שונים.

ה-IDA מממן פרויקטים חברתיים וכלכליים במדינות מתפתחות, שבהן רמת ההכנסה לנפש נמוכה יחסית — כ-800 דולרים ומטה לשנה. מענקי ה-IDA ניתנים לממשלות או לגופים ציבוריים לתקופות ארוכות (40 עד 50 שנה), ללא ריבית (מלבד "דמי שימוש" של 0.75 אחוזים לשנה). מתחילת חברותה של ישראל ב-IDA סיווגה אותה רמת ההכנסה לנפש בין הארצות שאינן זכאיות למענקי ה-IDA. קשריה של ישראל עם המוסד הזה מתרכזים אפוא בשני מישורים: (א) השתתפות של חברות ישראליות במכרזים של פרויקטים שבמימון. (ב) תרומה במטבע מקומי להון המוסד.

כ-22 אחוזים מכלל ההלוואות שאישר הבנק העולמי השנה היו הלוואות של ה-IDA. ה-IFC מיועד למתן הלוואות ולרכישת מניות במפעלים ובחברות כלכליות בסקטור הפרטי במדינות מתפתחות, המתקשות להשיג מימון ממקורות אחרים. כדי להגביר את הביטחון של השקעות ישראליות בהשקעות משותפות במדינות מתפתחות, מגבירות חברות ישראליות את מאמציהן למשוך את ה-IFC לשותפות משולשת בעסקאות אלו. בשנת 1984 התחזק התהליך, שהחל ב-1983, להקמת שותפויות משולשות מסוג זה — שותפויות שבהן תוכל ישראל לייצא טכנולוגיה וניהול להרחבת מפעלים קיימים ולהשתתף בהקמת מפעלים חדשים, בהשתתפותם של ה-IFC וגורמים כלכליים פרטיים במדינות מתפתחות.

מדינות מתפתחות סובלות בשנים האחרונות מצמצום מקורות אשראי, ציבוריים ופרטיים כאחד. על כן גוברים מאמציהן של חברות ישראליות לייצא מוצרים ושירותים למדינות כאלה, באמצעות פרויקטים הממומנים על-ידי גופים בינלאומיים כמו הבנק העולמי. בנק ישראל מספק מידע שוטף ומפורט על פרויקטים של הבנק העולמי לכ-450 מפעלים וגופים כלכליים ישראלים, כדי לעודד השתתפות ישראלית במכרזים שמממן הבנק העולמי. ב-1984 נחתמו במסגרת זו חוזים בסך עשרות מיליוני דולרים.

ג. הבנק הבינאמריקאי לפיתוח (BID)

הבנק הבינאמריקאי לפיתוח הוא המוסד הגדול ביותר לפיתוח כלכלי-חברתי, הפועל באמריקה הלטינית. בשנת 1984 העניק המוסד למדינות אמריקה הלטינית הלוואות ומענקים בסך כ-3.6 מיליארדי דולרים ומעלה, בתנאים נוחים, יחסית. אספקת שירותים וציוד לפרויקטים שבמימון המוסד מוגבלת לחברים בו בלבד.

¹¹ בתקופה 1.7.1983 עד 30.6.1984.

הבנק הוקם ב-1960, ועד 1976 היתה החברות בו מותרת למדינות האזור בלבד. ישראל נתקבלה כחברה ב-1976 (יחד עם קבוצת מדינות אירופיות ועם יפן). חברותה של ישראל בבנק מאפשרת לחברות ישראליות לספק ציוד ושירותים לפרויקטים במימון ה-BID. בדרך זו מחזקת ישראל, באמצעות ה-BID, את קשריה הכלכליים עם מדינות אמריקה הלטינית.

בשנת 1983 הוחלט להקים גוף חדש, בשם "החברה הבינאמריקאית להשקעות" (IIC), שיפעל (כדומה ל-IFC) בשיתוף עם הסקטור הפרטי ועם קואופרטיבים להקמת מפעלים קטנים ובינוניים במדינות אמריקה הלטינית. ה-IIC אמור להתחיל לפעול ב-1985, וחברותה של ישראל תאפשר השגת מימון לפרויקטים משותפים של חברות ישראליות ומשקיעים מקומיים באמריקה הלטינית.

בנק ישראל מספק מידע על פרויקטים של ה-BID לחברות ישראליות, כדי לסייע להן להשתתף במכרזים שלו. ב-1984 זכו חברות ישראליות במכרזים בתחומים שונים: חינוך, הדרכה, אגרו-תעשיות, תקשורת, ציוד לבקרה ציוד להשקיה, ציוד לתחנות כוח וסלילת כבישים.

12. המחקר הכלכלי

בכל שנה, כולל דוח בנק ישראל חלק ניכר מהמחקר השוטף בכלכלת ישראל, המתנהל במחלקת המחקר של הבנק. מחקרים שוטפים אחרים, שכלכלני המחלקה עסקו בהם במשך שנת 1984, הם:

1. שלושה דוחות של הנגיד על עליית אמצעי התשלום. (ראה להלן, סעיף 13, פרסומי בנק ישראל).

2. שתי סקירות של ההתפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים.

3. תקציב לאומי לשנת 1984 (בשיתוף עם משרד האוצר והרשות לתכנון כלכלי).

4. ההתפתחויות הכלכליות ביהודה ושומרון ובחבל עזה, 1981 ו-1982.

5. סקירות פנימיות של ההתפתחויות המוניטריות והמדיניות המקרו-כלכלית.

6. נתונים עיקריים על המשק (פרסום שבועי).

נוסף על המחקר השוטף נערכו כמה מחקרים בסיסיים, שמתוכם פורסמו (רובם בארץ וחלקם בחו"ל):

1. השינויים בהרכב הגילים של האוכלוסייה בישראל והשלכותיהם על שוק העבודה, 1965 עד 1982.

2. שילוב נכסים נזילים במשוואת צריכה דינמית לשנות השבעים.

3. הפריון וגורמי הייצור בענף הבנייה, 1960 עד 1981.

4. דרכים חליפיות למדיניות מקרו-כלכלית.

5. משקל הערך המוסף המקומי ביצוא, 1971 עד 1981.

6. אינפלציה ושינוי מבני במשק הישראלי.

7. עקרונות של תכנית להפחתה מהירה של האינפלציה.

8. ההצמדה והמדיניות הכלכלית.

9. הערכת הנטל של חוב חיצוני — גישת הספיגה הכוללת.

10. הרכבן של יתרות מטבע החוץ וחשבון התחלופה.

11. הכנסות הממשלה מהדפסת כסף וההשפעות האינפלציוניות של ירידה בקצב הצמיחה.

כמו כן מפרסמת מחלקת המחקר סדרת מאמרים לדיון, שבה מוגשות לציבור הכלכלנים בארץ טיוטות של מחקרים, לפני פרסומם הסופי. מטרות הסדרה הן: (א) להביא את המחקרים על המשק הישראלי לידיעת הכלכלנים תוך תקופה קצרה מזו של תהליך הפרסום הסופי; (ב) לעורר – לפני פרסומם הסופי של המאמרים – דיון פורה, שיקיף גם כלכלנים שמחוץ לכותלי הבנק, ובכך לתרום לשיפור המחקר. בשנת 1984 הופיעו במסגרת הסדרה המחקרים הבאים:

1. הבדלים בהשפעות מימון תקציב הממשלה באמצעות מילווה פנים ובאמצעות מילווה חוץ על שיעור האינפלציה בטווח הארוך.
2. השפעת הרכוש והרכבו על הצריכה הפרטית בישראל.
3. האינפלציה ותהליך יצירת הכסף בישראל.
4. המס האינפלציוני על בסיס הכסף, הסובסידיה האינפלציונית הגלומה באשראי המזול והשפעתם על התהליך האינפלציוני בישראל.
5. התאמת מחירים בתקופת אינפלציה, מודל מיקרו-כלכלי אמפירי.
6. אינדיקטורים כלכליים של המשק הישראלי.
7. הריכוזיות והעלייה בתחרותיות התעשייה הישראלית: גורמים וקשרי גומלין, 1965 עד 1979.
8. אמידת הרכוש של הציבור והתפתחותו בשנים 1970 עד 1982.
9. החשבון השוטף נטו במאזן התשלומים, על רקע ההרעה בתנאי הסחר החיצוניים של ישראל בשנות השבעים.
10. האצת האינפלציה ומשכרים במאזן התשלומים, ישראל, 1973 עד 1984.
11. סיכון והסתברות לכישלון כלכלי בתעשייה הישראלית.

בתהליך עבודה נמצאים מחקרים רבים, בתחומים מגוונים. להלן רשימות הנושאים העיקריים שבמחקר:

1. תכונות סדרתיות של האינפלציה.
2. הגורמים הקובעים את הריבית הריאלית.
3. אמידת הציפיות האינפלציוניות באמצעות שוק איגרות החוב.
4. גודלו היחסי של הסקטור הפיננסי בישראל.
5. מס ההדפסה והתהליך האינפלציוני.
6. ההתפתחות והמבנה של שיעורי הריבית החופשיים.
7. הביקוש לנכסים הפיננסיים השונים.
8. השפעת הרכב הגילים של האוכלוסייה על החיסכון.
9. אי ודאות ודינמיקה של מחירים.
10. מדיניות כלכלית ושונות המחירים היחסיים בישראל.
11. מודל אקונומטרי למשק הישראלי.
12. שיעורי החיסוי האפקטיביים והשפעתם.
13. הריבית השולית על החוב החיצוני והפרמיה ל"סיכון מדינה".
14. בחירת סל המטבעות הרצוי למדיניות שער החליפין.
15. השפעת החוב הפנימי על הצריכה הפרטית.
16. תחולת ההוצאה הציבורית.
17. הפרשי שכר בין קבוצות מוצא.
18. מבנה האבטלה בישראל.
19. האינפלציה כגורם שיווי משקל בשכר הריאלי.

20. השפעת הון אנושי וגורמים מוסדיים על השכר בשירות הציבורי בתקופת אינפלציה מהירה.
21. אינדיקטורים על שוק העבודה בישראל.
22. התקצרות אורך החיים של מלאי ההון.
23. התפתחות התיירות לישראל.
24. השפעת הסובסידיה לדיור על הביקוש לדיור.
25. פיתוח סטטיסטיקה לענף מסחר ושירותים.

13. פרסומי בנק ישראל

בנק ישראל הוציא לאור בשנת 1984 את הפרסומים האלה:

- א. מחלקת המחקר
 - דין וחשבון לשנת 1983;
 - עיקרי דין וחשבון 1983;
 - לוח אירועים כלכליים, 1983;
 - ההתפתחויות הכלכליות בחודשים האחרונים, 35, 36 (דו-לשוני — עברית ואנגלית);
 - סקר בנק ישראל, 58;
 - תקציב לאומי לשנת 1984;
 - ההתפתחות הכלכלית ביהודה ושומרון ובחבל עזה, 1981 — 1982;
 - דוח הנגיד על עליית אמצעי התשלום בתקופה שבין 30.4.83 ל-31.7.83;
 - דוח הנגיד על עליית אמצעי התשלום בתקופה שבין 31.7.83 ל-31.10.83 ובתקופה שבין 31.10.83 ל-31.12.83;
 - דוח הנגיד על עליית אמצעי התשלום בתקופה שבין 31.12.83 ל-30.6.84;
 - תיק נתונים עיקריים על המשק הישראלי (עוקדן, עדכון שבועי, דו-לשוני, עברית-אנגלית);
 - סדרות מלאי ההון בתעשייה בישראל, 1960 עד 1984;
 - סדרות מלאי ההון בישראל, 1960 עד 1984 (עדכונים);
 - מדדי המחירים של יצוא הסחורות, 1973 עד 1983.

Annual Report, 1983;
Main Points of the Annual Report, 1983;
The Israeli Economy — Facts in Figures, 1984.
National Budget, 1984.

- ב. המפקח על הבנקים
 - מערכת הבנקאות בישראל, סקירה שנתית, 1983;
 - מערכת הבנקאות בישראל, עיקרי הסקירה השנתית, 1983;
 - סטטיסטיקה שנתית של המוסדות הבנקאיים, 1979 — 1983 (דו-לשוני, עברית ואנגלית);
 - סטטיסטיקה של המוסדות הבנקאיים (חודשי, דו-לשוני — עברית ואנגלית);
 - אשראי בנקאי לפי ענפי המשק (רבעוני);
 - מדריך לסניפי המוסדות הבנקאיים בישראל ליום 1.1.84;

פיקדונות במוסדות הבנקאיים, 1982 ;
פרסומים בנושאי בנקאות בישראל, 1984 ;
חקיקה בנקאית;
תקנות המסלקה.

Israel's Banking System, 1983;
Banks in Israel — Selected Figures, 1983.

ג. חשב הבנק
דוחות כספיים לשנת 1983 ;

Financial Statements for the year 1983.

ד. מינהל מילוות המדינה
כללים ולוחות לחישוב סכומי הפדיון בשקלים של מילוות (רבעוני) ;
איגרות מדינת ישראל (בונדס) — איגרות חוב ושטרי חיסכון, רשימת עיכובים (חודשי, שנתי) ;

ה. מחלקת המטבע
סקירה שנחית, 1983 ;
סקירה חצי-שנחית, 1984.

ו. היועץ המשפטי
בנק ישראל — דינים והוראות (עדכון).

ז. המפקח על מטבע חוץ
הוראות הפיקוח על מטבע חוץ (חוזרי המפקח) ;
מצבת החובות במטבע חוץ (רבעוני) ;
דפדפת "נסיעה טובה".

ח. המחלקה המוניטרית
ההתפתחויות בשוק ההון (רבעוני).
מילוה קצר מועד, תשואות חודשיות.

ט. מחלקת מטבע חוץ
קטלוג מאגר הנתונים במט"ח ;
שערי חליפין של השקל (ל"י) ביחס לדולר ולסל המטבעות, 1948 עד 1983 ;
השער היציג מהו?

י. יחסי ציבור והסברה כלכלית
חוב זה שאנו חבים — החוב החיצוני של ישראל (מהדורה שנייה).

14. הוועדה המייעצת והמועצה המייעצת

בישיבות הוועדה המייעצת והמועצה המייעצת נדונה השנה התאמתה של המדיניות המוניטרית למדיניות הכלכלית של הממשלה. במחצית הראשונה של השנה המליצה הוועדה על מדיניות מוניטרית מרסנת, באמצעות העלאת הריבית על ההלוואה המוניטרית לבנקים, שינויים בחישוב גירעונות הנזילות והנמכה של תקרת האשראי במטבע חוץ. לקראת סוף השנה, בעת חתימת ההסכם על עסקת החבילה, המליצה הוועדה על מדיניות שתמנע את התרחבות האשראי בעת עסקת החבילה, ועל קיום שיעורי ריבית ריאליים חיוביים על האשראי הבנקאי. הוועדה דנה גם בדרכים לעידוד הפיקדונות השקליים בבנקים, על חשבון נכסים צמודים למטבע חוץ. במסגרת זו, אישרה הוועדה בראשית השנה הנהגת פיקדון קצר מועד לשכוע, וכן קידמה בברכה את התכנית לתשלום ריבית על פיקדונות עובר ושב של הציבור בבנקים. הוועדה המייעצת והמועצה המייעצת עסקו השנה ברווחיות מערכת הבנקאות, בפרט על רקע המשבר של סוף 1983. במסגרת זו, המליצה הוועדה המייעצת להגדיל את הריבית המשולמת לבנקים על פיקדונותיהם במטבע חוץ (פת"ם) בבנק ישראל. הוועדה המייעצת והמועצה המייעצת עקבו אחר המצב הכלכלי במשק, ובפרט אחר מצב מאזן התשלומים והשתקפותו ביתרות מטבע חוץ שבבנק ישראל. המועצה המייעצת אישרה את התכנית השנתית להנפקת מטבעות ושטרות, כמפורט בסעיף 9 לעיל.

15. הנגיד והנהלת הבנק

ד"ר יקיר פלסנר הפסיק לכהן כמשנה לנגיד ב-31.3.1985. מר יוסף סריג, שכהן כמנהל כללי וכמפקח על מטבע חוץ, פרש לגמלאות ב-1.9.1984. מר ישראל איגרא מונה ב-1.3.1984 למנהל מחלקת מטבע חוץ, במקום מר שאול ברונפלד, שפרש לגמלאות. מר שמואל ביליצקי מונה ב-6.8.1984 למנהל מינהל מילווה המדינה, נוסף על תפקידו כמזכיר הכללי. מר פרדי וידר מונה ב-1.9.1984 למפקח על מטבע חוץ. מר מרדכי פרנקל חזר ב-11.6.1984 לכהן כמנהל מחלקת המחקר. מר מנחם רכוי מונה ב-11.9.1984 ליועץ בכיר לנגיד וממונה על ההסברה.

דינים וחשבונות כספיים
לשנת 1984

בנק ישראל
מאזן ליום 31 בדצמבר 1984 (ז' בטבת התשמ"ה)
 (מיליוני שקלים)

31 בדצמבר 1983	31 בדצמבר 1984	ביאור	31 בדצמבר 1983	31 בדצמבר 1984	ביאור
30,954	161,651	שטרי כסף ומעות במחזור			תביעות כלפי חוץ לארץ
11,978	66,697	6 זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו			זהב, מטבע חוץ וניירות
		חשבונות קרן המטבע הבינלאומית	398,104	1,979,036	ערך במטבע חוץ
		7 והתחייבויות אחרות כלפי חוץ לארץ	7,544	1,048	נכסים אחרים במטבע חוץ
1,450	11,097	פיקדונות מטבע חוץ של הממשלה ושל	405,648	1,980,084	
		המוסדות הלאומיים	223,833	2,001,285	2 אשראי לממשלה
86,531	473,259	פיקדונות מטבע חוץ של מוסדות בנקאיים	199,406	669,064	חוב ארוך מיעד
		בישראל	423,239	2,670,349	מקדמות ארעיות
259,383	1,511,694	כנגד פיקדונות תושב-פיצויים			הלוואות
427,503	2,458,167	כנגד פיקדונות תושב-אחרים	17,224	106,598	3 במטבע חוץ
88,499	317,970	כנגד פיקדונות לא-תושב	65,378	187,855	במטבע מקומי
775,385	4,287,831		82,602	294,453	
		פיקדונות של מוסדות בנקאיים וכספיים	45,706	313,396	4 ניירות ערך
21,528	119,806	בישראל	24,744	119,835	סחירים
4,597	27,147	8 פיקדונות אחרים	70,450	433,231	כלתי סחירים
68,252	300,174	9 חשבונות אחרים			
1,000	1,000	10 הון הבנק וקרן שמורה	19,736	70,545	5 חשבונות אחרים
1,001,675	5,448,662		1,001,675	5,448,662	

הביאורים המצורפים הם חלק בלתי נפרד מהדוחות הכספיים.

דוח הכנסות והוצאות לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר 1984
(מיליוני שקלים)

1983	1984	ביאור
הכנסות		
301,564	1,762,474	12 מהשקעות בחוץ לארץ
230,306	2,100,685	מהממשלה
17,669	227,032	מהלוואות
11,170	92,929	מהלוואה מוניטרית למוסדות בנקאיים
6,922	8,171	ממוסדות בנקאיים, בגין חריגה מהוראות בנק ישראל
43,018	349,024	13 מניירות ערך
3,508	9,429	אחרות
614,157	4,549,744	סך ההכנסות
הוצאות		
		על פיקדונות מטבע חוץ
513,583	3,818,890	של מוסדות בנקאיים בישראל
		על פיקדונות מטבע מקומי
6,762	80,028	של מוסדות בנקאיים וכספיים בישראל
		על פיקדונות מטבע חוץ
45,672	410,364	של הממשלה ושל המוסדות הלאומיים
13,879	92,448	על פיקדונות והתחייבויות אחרים
2,117	9,945	14 מינהלה וכלליות
351	1,917	הדפסת כסף וטביעת מטבעות
582,364	4,413,592	סך ההוצאות
31,793	136,152	עודף הכנסות על הוצאות
2,991	—	15 העברה לממשלה — הרווח הנקי
הביאורים המצורפים הם חלק בלתי נפרד מהדוחות הכספיים.		

דוח על השינויים בנכסים ובהתחייבויות לשנה שנסתיימה ביום 31 בדצמבר 1984

כלל הנכסים וההתחייבויות									
נכסים והתחייבויות במטבע חוץ, או הצמודים למטבע חוץ (מכוסאים בדולרים ארה"ב)					כלל הנכסים וההתחייבויות				
יתרה ליום 31.12.84		יתרה ליום 31.12.83		השינוי לעומת השנה הקודמת		יתרה ליום 31.12.84		יתרה ליום 31.12.83	
(מיליוני שקלים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני שקלים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני שקלים)	(מיליוני דולרים)
1,980,084	405,648	1,574,436	388.1	10.4	3,100	3,764	664	17.6	—
2,001,235	74,883	1,926,352	2,572.5	390.5	3,133	695	2,438	350.8	—
669,114	348,356	320,758	92.1	— 64.7	167	160	7	4.4	—
106,598	17,224	89,374	518.9	13.6	76	97	21	— 21.6	—
187,855	65,378	122,477	187.3	— 47.3	76	97	21	— 21.6	—
433,231	70,450	362,781	514.9	4.9	6,476	4,716	1,760	37.3	—
270,545	219,736	50,809	257.4	— 34.4	—	—	—	—	—
5,448,662	1,001,675	4,446,987	444.0	— 0.2	—	—	—	—	—
161,651	30,954	130,697	422.2	— 4.2	17	13	4	30.8	—
211,097	21,450	9,647	665.3	40.5	741	803	62	— 7.7	—
473,259	86,531	386,728	446.9	0.4	2,367	2,407	40	— 1.7	—
1,511,694	259,383	1,252,311	482.8	7.0	3,849	3,967	118	— 3.0	—
2,458,167	427,503	2,030,664	475.0	5.5	498	821	323	— 39.3	—
317,970	88,499	229,471	259.3	— 34.1	—	—	—	—	—
119,806	21,528	98,278	456.5	2.1	248	262	14	— 5.3	—
1,000	1,000	—	—	— 81.6	7,720	8,273	553	— 6.7	—
2394,018	284,827	309,191	364.5	— 14.8	2,601	2,873	272	— 9.5	—
5,448,662	1,001,675	4,446,987	444.0	— 0.2	—	—	—	—	—

נכסים
תביעות כלפי חוץ לארץ
אשראי לממשלה
במטבע חוץ או צמוד למטבע חוץ
במטבע מקומי
הלוואות
במטבע חוץ
במטבע מקומי
ניירות ערך
חשבוניות אחרים
סך הנכסים

התחייבויות
שטרי כסף ומעות במחזור
התחייבויות כלפי חוץ לארץ
פיקדונות מטבע חוץ של הממשלה
ושל המוסדות הלאומיים
פיקדונות מטבע חוץ של מוסדות
בנקאיים בישראל
כנגד פיקדונות תושבי-פיצויים
כנגד פיקדונות תושבי-אחרים
כנגד פיקדונות לא-תושב
פיקדונות של מוסדות בנקאיים
וכספיים בישראל
הון וקרן שמורה
סעיפים אחרים
סך ההתחייבויות
יתרות מטבע חוץ המוחזקות בבנק ישראל³

(1) העלייה או הירידה הריאלית מחושבת על ידי ניכוי שיעור השינוי במדד המחירים לצרכן (444.9 אחוזים מדצמבר לדצמבר) פרט לסעיף נירות ערך, שהשינוי בו נוכח בשינוי המדד מנובמבר לנובמבר (486.2 אחוזים) – ראה ביאור זה.

(2) הסעיף כולל סכומים במטבע חוץ או הצמודים למטבע חוץ, וסכומים בלתי צמודים.

הביאורים המצורפים הם חלק בלתי נפרד מהדוחות הכספיים.

ביאורים לדוחות הכספיים ליום 31 בדצמבר 1984

1. עיקרי המדיניות החשבונאית

א. הכנסות והוצאות

הכנסות והוצאות נרשמות על בסיס הצבירות.
ריבית והכנסות לקבל כלולות במאזן בחשבונות אחרים (נכסים), פרט לריבית ולהפרשי הצמדה שנצברו בגין ניירות ערך במטבע מקומי – אלה כלולים במאזן בסעיף ניירות ערך, ריבית והוצאות לשלם כלולות במאזן בחשבונות אחרים (התחייבויות).

ב. חשבונות מטבע חוץ

נכסים והתחייבויות במטבע חוץ מתורגמים לשקלים, לפי השערים היציגים שמפרסם בנק ישראל. השער היציג של דולר ארה"ב לתאריך המאזן הוא 638.71 שקלים, וליום 31 בדצמבר 1983 – 107.77 שקלים. זכויות משיכה מיוחדות (SDR) מתורגמות על בסיס שער ה-SDR ביחס לדולר ארה"ב, דהיינו 627.0855 שקלים ל-SDR בתאריך המאזן, וליום 31 בדצמבר 1983 – 112.62 שקלים.

ג. זהב

זהב מוצג על בסיס המחיר SDR 35 לאונקיה.

ד. ניירות ערך במטבע חוץ

ניירות ערך במטבע חוץ מוצגים במאזן לפי העלות במטבע חוץ (מחיר הקנייה הממוצע המשוקלל), או לפי שווי השוק, הנמוך שבהם – לגבי כל סוג נייר ערך בנפרד.

ה. ניירות ערך במטבע מקומי

ניירות ערך במטבע מקומי מוצגים במאזן לפי השווי המתואם (שווי נקוב כתוספת ריבית והפרשי הצמדה שנצברו), או לפי שווי השוק, הנמוך שבהם – לגבי כל סוג נייר ערך בנפרד. ניירות ערך שאינם רשומים למסחר בבורסה מוצגים לפי השווי המתואם, תוך התייחסות לגילוי דעת מס' 32 של לשכת רואי חשבון בישראל. השווי המתואם מחושב על בסיס מדד המחירים לצרכן – האחרון שפורסם לפני תאריך המאזן.

ו. בניינים וציוד

בניינים וציוד שבעלות הבנק מוצגים במאזן בחשבונות אחרים (נכסים) לפי העלות, בניכוי פחת שנצבר.

ז. השתתפות במוסדות כספיים בינלאומיים

ההשתתפות מוצגת במאזן בחשבונות אחרים (נכסים) לפי העלות. העלות כוללת סכומים, הדרושים לשמירת שווי ההשתתפות במונחי מטבע חוץ, בהתאם לתנאי ההשתתפות במוסדות השונים. (לגבי ההשתתפות בקרן המטבע הבינלאומית – ראה ביאור 7).

ח. פנסיה ופיצוי פרישה לעובדים

העתודה לפנסיה ולפיצוי פרישה לעובדים, הכלולה בחשבונות אחרים (התחייבויות), מחושבת על בסיס אומדן אקטוארי, שהותאם לתאריך המאזן. חלק מניירות הערך במטבע מקומי מיועדים כנגד החבות לפנסיה ולפיצוי פרישה לעובדים; ההכנסות מניירות ערך אלה נזקפות בדוח הכנסות והוצאות כנגד הגידול בחבות האמורה מעל ההפרשה השוטפת.

2. אשראי לממשלה – חוב ארוך מועד

הסעיף כולל בעיקר:

(א) חוב בסך 4.9 מיליארדי שקלים, צמוד לסל המטבעות, נושא ריבית בלתי צמודה בשיעור של 5 אחוזים לשנה, ועומד לפירעון בחשלומים שנתיים, עד שנת 2005; הריבית והפרשי הצמדה משולמים ב־31 בדצמבר של כל שנה. (ב־31 בדצמבר 1983 היתה יתרת החוב 5 מיליארדי שקלים.)

(ב) חוב בסך 1,975.2 מיליארדי שקלים, צמוד לסל המטבעות, נושא ריבית של 8 אחוזים הצמודה לאותו סל. הקרן עומדת לפירעון כתשלומים שנתיים בשנים 1987 עד 2009; הריבית והפרשי ההצמדה משולמים ב־31 בדצמבר של כל שנה. (ב־31 בדצמבר 1983 היתה יתרת החוב 215.3 מיליארדי שקלים — מזה 148.9 מיליארדי שקלים שהוצמדו לסל המטבעות ב־31 במאס 1984.)

(ג) חוב בסך 33 מיליוני דולרים של ארה"ב. (ב־31 בדצמבר 1983 — סכום זהה.)

3. הלוואות במטבע חוץ

סעיף זה מוצג לאחר ניכוי סך 153,929 מיליוני שקלים — השתתפות הבנקים בקרנות אשראי. (ב־31 בדצמבר 1983 — 32,385 מיליוני שקלים.)

4. ניירות ערך

בסעיף ניירות ערך סחירים מוצגים מלוות ממשלתיים, צמודים — במלואם או בחלקם — למדד המחירים לצרכן או לדולר של ארה"ב. שווי השוק שלהם הוא 330,543 מיליוני שקלים. (ב־31 בדצמבר 1983 — 47,126 מיליוני שקלים.)

הסעיף ניירות ערך בלתי סחירים כולל בעיקר מלוות חובה ממשלתיים, שנרכשו ממפעלים בהתאם לחוק המלוות (הוראות שונות) תשל"ח — 1977.

5. חשבונות אחרים (נכסים)

סעיף זה כולל בעיקר: (א) ריבית והכנסות לקבל; (ב) השתתפות במוסדות הכספיים הבינלאומיים הבאים: הבנק הבינלאומי לשיקום ולפיתוח (IBRD), האיגוד הבינלאומי לפיתוח (IDA), התאגיד הבינלאומי למימון (IFC) והבנק הבינאמריקאי לפיתוח (IDB). (ג) בניינים וציוד, לאחר ניכוי פחת שנצבר.

6. זכויות משיכה מיוחדות

יתרת זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו היא 106 מיליון SDR. (ב־31 בדצמבר 1983 — סכום זהה.) הסעיף זה, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ כולל זכויות משיכה מיוחדות בקרן המטבע הבינלאומית בסך 84 מיליוני שקלים. (ב־31 בדצמבר 1983 — 438 מיליוני שקלים.)

7. חשבונות קרן המטבע הבינלאומית והתחייבויות אחרות כלפי חוץ לארץ

חשבונות קרן המטבע הבינלאומית במסגרת המכסה הם כדלקמן:

	31 בדצמבר 1984	31 בדצמבר 1983	31 בדצמבר 1984	31 בדצמבר 1983
	(מיליוני שקלים)	(מיליוני שקלים)	(מיליוני SDR)	
המכסה	280,056	50,296	447	447
בניכוי ההתחייבות	280,060	46,380	447	412
התחייבות נטו	4		0	
יתרת רזרבה		3,916		35

יתרת ההתחייבות נטו ב־31 בדצמבר 1984 מוצגת בסעיף זה. (יתרת הרזרבה ב־31 בדצמבר 1983 כלולה בסעיף זה, מטבע חוץ וניירות ערך במטבע חוץ.)

ההתחייבויות האחרות כלפי חוץ לארץ כוללות התחייבות למוסדות כספיים בינלאומיים בסך 10,065 מיליוני שקלים והתחייבות בגין הסכמי מסחר בסך 1,029 מיליוני שקלים. (ב־31 בדצמבר 1983 כלל הסעיף התחייבות למוסדות כספיים בינלאומיים בסך 1,450 מיליוני שקלים.)

8. פיקדונות אחרים

סעיף זה כולל בעיקר פיקדונות של הקרן הדו־לאומית למחקר ולפיתוח תעשייתי ארה"ב-ישראל ופיקדון של הקרן הדו־לאומית למדע ארה"ב-ישראל.

9. חשבונות אחרים (התחייבויות)

הסעיף כולל בעיקר: (א) הכנסות מהממשלה שחל עליהן עקרון זהות העתוי (ראה ביאור 15); (ב) ריבית, הוצאות וסכומים לשלם; (ג) עתודה לפנסיה ולפיצויי פרישה לעובדים.

10. הון הבנק וקרן שמורה

הון הבנק הוא 200 מיליון שקלים, והקרן השמורה היא 800 מיליון שקלים. (ב־31 בדצמבר 1983 — סכומים זהים.)

11. התחייבויות תלויות

ההתחייבויות התלויות הן כדלקמן: (א) סכומים שטרם נדרשו על מניות והשתתפויות שנחתמו במוסדות כספיים בינלאומיים — 86,247 מיליוני שקלים. (ב־31 בדצמבר 1983 — 15,895 מיליוני שקלים.) (ב) אשראי תעודות — 17,530 מיליוני שקלים. (ב־31 בדצמבר 1983 — 4,784 מיליוני שקלים.) (ג) ערבויות — 13,134 מיליוני שקלים. (ב־31 בדצמבר 1983 — 2,206 מיליוני שקלים.)

12. הכנסות מהשקעות בחוץ לארץ

במונחי דולרים של ארה"ב הסתכמו ההכנסות ב־262 מיליוני דולרים. (בשנת 1983 — 299 מיליוני דולרים.)

13. הכנסות מניירות ערך

סעיף זה אינו כולל הכנסות בגין ניירות ערך שיועדו לשמש כנגד החבות לפנסיה ולפיצויי פרישה לעובדים, ושימשו לכיסוי חלקי של הגידול בחבות האמורה. (ראה ביאור ח.)

14. מינהלה וכלליות

הוצאות אלה — להוציא הוצאות בגין שנים קודמות ובניכוי העלייה הממוצעת במדד המחירים לצרכן — היו השנה דומות לאלו של אשתקד. (ב־1983 — ירידה של כ־6 אחוזים.)

15. העברה לממשלה — הרווח הנקי

הרווח הנקי, שהוא הסכום המיועד להעברה לממשלה, נקבע על בסיס עקרון זהות העתוי; זאת אומרת, שהכנסות הנובעות מהממשלה שאינן מתקצבות ועומדות לתשלום על ידי הממשלה בשנת התקציב המסתיימת ב־31 במארס שלאחר שנת העסקים של הבנק, מנוכות מעודף ההכנסות על ההוצאות, בגבול עודף זה. עקרון זהות העתוי אינו מוחל על ניירות ערך המיועדים כנגד החבות לפנסיה ולפיצויי פרישה לעובדים (ביאור ח.).

ההכנסות שחל עליהן עקרון זהות העתוי הסתכמו השנה ב־309,301 מיליוני שקלים. (בשנת 1983 — 28,802 מיליוני שקלים.) לפיכך לא הועבר רווח נקי לממשלה. (בשנת 1983 הועבר סך 2,991 מיליוני שקלים.) הסכום המצטבר של ההכנסות שחל עליהן עקרון זהות העתוי הוא 349,074 מיליוני שקלים (ב־31 בדצמבר 1983 — 39,773 מיליוני שקלים). שממנו סכום של 175,925 מיליונים נוכה במשך השנים מעודף הכנסות על הוצאות כנ"ל (ב־1983 — 39,773 מיליוני שקלים). סכום זה כלול במאזן בחשבונות אחרים (התחייבויות).

16. ניכוי השפעת השינויים בכוח הקנייה של השקל

בדוח על השינויים בנכסים ובהתחייבויות ובביאורים 12 ו־14 לדוחות הכספיים מובא מידע, המאפשר השוואת נתונים ללא השפעת השינויים בכוח הקנייה של המטבע הישראלי — על־ידי ניכוי שיעור העלייה במדד המחירים לצרכן, או על־ידי הצגת הנתונים במונחי דולרים של ארה"ב.

הנגיד, חברי הוועדה המייעצת וחברי המועצה המייעצת* של בנק ישראל

31 במאי 1985

הנגיד

מ' מנדלבוים

הוועדה המייעצת**

א' שפירא — יו"ר
י' בדר — סגן יו"ר
א' איזקסון
ח"מ בסוק
ג' גזית
א"י יפת
א' מאיר
י' מיטלמן
ר' רקנאטי

המועצה המייעצת

א' בן-יקר
ב' ויניצקי
י' מוריץ
א' נאמן
נ' פיינגולד
י' קרגמן
ד' רוזוליו
א' ריינר
ד' שוהם

* תקופת כהונתן של הוועדה המייעצת והמועצה המייעצת הסתיימה ב־14.3.1985.

** חברי הוועדה המייעצת הם גם חברי המועצה המייעצת.

חברי הוועדה המייעצת בעניינים הנוגעים לעסקי בנקאות

א' הלפרין	ג' מאור — יו"ר
י' ויימן	מ' אולניק
מ' חת	מ' אינהורן
א"י יפת	ד' בבלי
א' כהן	צ' כינו
א' מאיר	ד' בן דרור
מ' מן	ח' ברמן
י' סריג	ד' גולומב
ר' רקנאטי	ד' גולן
ד' שוהם	ג' גזית
ע' שרון	מ' דיגה
	י' האפט

חברי הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון

ג' לרמן	א' ידלין — יו"ר
א' מנדאל	א' בירן
פ"נ נכלה	י' בן-אריה
ב' נרקיס	ד' גד
ג' צפרוני	א' גולדרייך
א' קינדלר	ד' גנחובסקי
ר' שחורי	ז' דוד
ש' שניצר	ר' דיין
	ח' זמר